

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Rikoksen uusiminen ja rangaistuksen mittaaminen

Kalminen, Lotta

2017 Laurea

LAUREA Laurea-ammattikorkeakoulu
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Rikoksen uusiminen ja rangaistuksen mittaaminen

Lotta Kalminen
Liiketalouden koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Kesäkuu, 2017

Lotta Kalminen

Rikoksen uusiminen ja rangaistuksen mittaaminen

Vuosi	2017	Sivumäärä	44
-------	------	-----------	----

Opinnäytetyöni aiheena on rikoksen uusiminen ja rangaistuksen mittaaminen. Rikoksen uusimista on käsitelty pääosin tilastojen kautta ja rangaistuksen mittaamista lähinnä teoriapohjalta. Työhön on otettu joitakin tilastoja rikoksen uusijoista ja sitä kautta on perehdytty siihen, minkälaisia uusijat ovat ja kuinka uusimista pyritään vähentämään.

Tavoitteena on ollut tutustua rikosten uusimis-tilastoihin ja sitä kautta perehtyä nykytilanteeseen uusimiseen liittyen. Erityisen kiinnostavaa on se, kuinka suuri määrä rikoksen tekijöistä on uusijoita ja mitkä tekijät heitä yhdistää. Lisäksi tutkimuksen aiheena oli se, kuinka uusimista pyritään ehkäisemään rikosoikeudellisin keinoin. Tässä työssä on vertailtu eri ikäluokkia ja eri tyyppisiä rikoksia keskenään pyrkimyksenä saada käsitys rikoksenuusijoista ja tämänhetkisestä tilanteesta.

Rangaistuksen mittaaminen ja määrääminen kuuluu myös olennaisena osana työhön ja on ilmeistä, että rikoksen uusiminen voi vaikuttaa rangaistuksen määräämisen eri vaiheissa rangaistuslajin valinnasta rangaistuksen pituuteen. Rangaistuksiin on perehdytty lähinnä rikoslain, vankeuslain ja nuorisorangaituslain kautta. Lisäksi kirjallisuuden kautta on tutustuttu erilaisiin jaotteluihin, jotka koskevat rangaistusten tavoitteita ja rangaistuslajeja.

On selvää, että rikosoikeudellisin keinoin pyritään vähentämään rikoksen uusimista ja tapoja torjua uusimista on monia. Tavoitteena on selvästi koittaa antaa sellainen kuva rangaistusjärjestelmän kautta, ettei rikollisuus ja rikosten uusiminen kannata. Tästä huolimatta rikosten uusiminen on yleistä ja siihen on mahdotonta puuttua siten, ettei uusimista olisi ollenkaan.

Lotta Kalminen

Renewal of the crime and measuring the punishment

Year	2017	Pages	44
------	------	-------	----

The topic of my thesis is renewal of the crime and measuring the punishment. The renewal of the crime has been demonstrated mainly through statistics and measuring the punishment is introduced through different laws and theory. Orientating to the renewal of the crime has been through statistics and that's how understanding of renewals and reducing it has been handled in this thesis.

One of the targets has been getting to know renewal-statistics and orientating them to the current situation. Especially interesting is, how many criminals are renewals and what's common to them. One topic of the research was also what are the ways to reduce renewals through criminal law. In this thesis there has been a comparison of different age classes and different kinds of crimes amongst them. That's how it has been possible to get an understanding of crime renewals and the current situation.

Measuring the punishment and imposing it is also a relevant part of this thesis and it is obvious that renewal might have an effect on imposing punishment in different stages from picking up the kind of punishment to measuring the length of punishment. Orientating to different punishments has been done mainly through the penal code, imprisonment and youth penalty law. Literature has also been used in this topic to get to know the different divisions which concern the targets and varieties of punishments.

It is obvious that striving to reduce renewal has been done through criminal law and there are many ways to try to prevent renewal. One of the targets is through criminal law to give the perception that criminal actions and renewal are not profitable. Even though renewal is quite common and it is impossible to intervene that way it would stop renewal.

Keywords: renewal, criminal law, punishment

Sisällys

1	Johdanto	6
2	Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys ja tavoitteet	6
3	Rikos.....	7
3.1	Tunnusmerkistö.....	8
3.2	Teko	9
4	Rikoksentekijä	9
4.1	Tekijänvastuu	10
4.2	Nuori rikoksentekijä	11
5	Rangaistus	12
5.1	Rangaistusteoriat.....	13
5.2	Sakko	15
5.3	Vankeusrangaistus.....	16
5.4	Ehdollinen vankeus.....	17
5.5	Ehdonalainen vapaus	18
5.6	Nuorisorangaistus	20
5.7	Yhdyskuntapalvelu	22
5.8	Muita seuraamuksia	23
6	Rangaistuksen mittaaminen	25
6.1	Lieventämis- ja koventamisperusteet	27
6.2	Kohtuullistamisperusteet	28
6.3	Rangaistusasteikon lieventäminen	29
7	Rangaistuksen tuomitsematta jättäminen	30
7.1	Vähäisyysperuste	30
7.2	Nuoruusperuste	31
7.3	Poikkeuksellisuusperuste	31
7.4	Kohtuusperiaate	32
7.5	Konkurrenssiperuste	32
8	Rikoksen uusiminen	32
8.1	Tilastotietoa	34
8.2	Yhdistelmä-rangaistus	37
9	Johtopäätökset	40
	Lähteet	42

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä käsitellään rikoksen uusimista ja rangaistuksen mittaamista. Nämä kaksi asiaa liittyvät paljon toisiinsa ja ne onkin käsitelty työssä rinnakkain. Alkuun selvitetään olennaisia käsitteitä, kuten rikos, rikoksentekijä ja rangaistus. Kun edetään työssä pidemmälle, käydään läpi erilaisia rangaistuslajeja ja niihin liittyviä teorioita. Rangaistuksia käsitellään lain kautta, mutta myös rangaistusteoriat ja rangaistusten kohdentaminen ja tavoitteet on huomioitu laajasti.

Rangaistuksen mittaaminen ja määrääminen sivuuttaa myös rikoksen uusimista, jota työssä on lähestytty pääosin tilastojen kautta. Tilastojen avulla on tehty havaintoja ja päätelmiä rikoksen uusijoista. Rikoksen uusimisen ehkäisemistä on pohdittu lain kautta ja uusimiseen liittyy myös uusi yhdistelmä rangaistus, joka työssä on otettu esille muiden rangaistusten ohessa.

2 Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys ja tavoitteet

Kyseessä on lainopillinen opinnäytetyö, jossa liikutaan rikosoikeuden alalla. Rikosoikeusdogmatiikan eli rikoslainopin tutkimuskohteena ovat rikosta ja rangaistusta koskevat oikeusnormit, joita tässä työssä tullaan tarkastelemaan. Rikosoikeusdogmatiikka kuuluu julkisoikeuden piiriin ja on jaettu moniin alaryhmiin.¹ Oikeusdogmatiikka koostuu voimassa olevista oikeuslähteistä ja niitä käytetäänkin etusija- ja käyttöjärjestyssääntöjen osoittamassa järjestyksessä. Oikeusdogmatiikan keskeisimpänä tutkimusongelmana on selvittää, millainen sisältö voimassa olevassa oikeudessa on kulloinkin käsiteltävään oikeusongelmaan liittyen. Oikeusdogmatiikka pyrkii antamaan vastauksen kysymykseen, kuinka kussakin tilanteessa tulisi toimia voimassa olevan oikeusjärjestelmän mukaan.²

Työn tavoitteena on ollut perehtyä rangaistuksen mittaamiseen ja määräämiseen ja erityisesti rikoksen uusijoihin. Aiheeseen liittyviä lakeja on tutkittu laajalti ja lisäksi työhön on liittynyt oikeuskirjallisuutta, johon on perehdytty saadakseen laajan kuvan aiheesta. Eräs tavoitteista on myös ollut selvittää, mitä rikoksen uusiminen käytännössä tarkoittaa ja miten siihen reagoidaan yhteiskunnan toimesta, sekä millä kaikilla tavoilla se näkyy rangaistusta määrätessä. Työssä on käytetty oikeusdogmatiikassa olennaisia tekijöitä, eli aiheeseen liittyviä lakeja ja oikeuskäytäntöjä, kuten rikoslakia ja vankeuslakia.

¹ Frände 2012, 3.

² Husa 2008, 20.

3 Rikos

Rikos on teko, josta on laissa säädetty rangaistus. Rikoksista käytetään myös erityisnimityksiä, kuten rikkomus, tai rike. Tästä huolimatta kaikki rangaistavaksi säädetyt teot kuuluvat rikosten luokkaan. Rikoslaki (39/1889 RL) sisältää erilaisten rikosten jaotteluita, säännöksiä rangaistuksista ja niiden antamisesta sekä säännöksiä rikosvastuusta ja rikoslain soveltamisesta. Nykyinen rikoslaki on julkaistu jo vuonna 1889, mutta astui voimaan vasta vuonna 1894. Sittemmin lakiin on tullut paljon muutoksia.³

Rikos on aina ihmisen teko ja tästä syystä oikeushenkilö ei voi tehdä rikosta, mutta oikeushenkilö voidaan tietyin edellytyksin tuomita rangaistukseen sellaisesta rikoksesta, joka on sen toiminnassa tehty ja joiden yhteydessä on säädetty oikeushenkilön rikosvastuu. Oikeushenkilöä itseään ei silti voida pitää rikoksentekijänä, vaikka se voidaan tuomita rangaistukseen, joka on yleensä erityinen yhteisösakko.⁴

Rikosoikeuden keinoin reagoidaan tekoja vastaan tarpeen mukaan. Tarpeeseen vaikuttavat yhteiskunnan kehitysvaihe, sen elinolosuhteet sekä taloudellinen ja poliittinen järjestelmä. Yhteiskunnan kehittyessä myös rikosoikeudellisen kontrollin suuntaamista ja painotuksia uudistetaan.⁵ Rikos voidaan jakaa objektiiviseen ja subjektiiviseen puoleen. Objektiiviseen puoleen kuuluvat tunnusmerkistön mukaisuus ja oikeudenvastaisuus. Subjektiiviseen puoleen sisältyy tekijän syyllisyys.⁶

Rikoksesta rangaistavuuden toteaminen vaatii, että käsillä on joukko positiivisia ja negatiivisia edellytyksiä ja näiden edellytysten kokonaisuus on rikoskäsite. Useimmat rikoksen edellytykset ilmenevät enemmän tai vähemmän suoraan lainsäädännöstä. Silloin, kun kaikki edellytykset ovat käsillä, tekijä voidaan asettaa tietystä teosta rikosoikeudelliseen vastuuseen.⁷ Rangaistuksilla on useampia tarkoituksia ja niistä ehkä tärkein on yleispreventio, eli haitallisten tekojen tekemättä jättäminen niin suurissa määrin kuin se on mahdollista. Rangaistusjärjestelmän on oltava uskottava, jotta se toimisi tehokkaasti. Tämä edellyttää rangaistusten tuntuvuutta, muttei tarkoita rangaistusjärjestelmän korkeaa ankaruustasoa. Tutkimuksilla on osoitettu, että rangaistusasteikkojen ankaroittamisella on vain ohimenevä ja pieni vaikutus rikollisuustasoon. Näin ollen rangaistuksen ankaruutta tärkeämpi asia on kiinnijäämisriski.⁸

³ Koskinen 2008, 18.

⁴ Koskinen 2008, 32.

⁵ Koskinen 2008, 1-2.

⁶ Koskinen 2008, 30-31.

⁷ Frände 2012, 7.

⁸ Matikkala 2010, 7.

3.1 Tunnusmerkistö

Tunnusmerkistöt kuvaavat rikosten lajeja ja ne jaetaan erityisiin tunnusmerkistöihin ja yleiseen tunnusmerkistöön. Yleinen tunnusmerkistö sisältää tunnusmerkistön mukaisuuden, oikeudenvastaisuuden ja syyllisyyden. Myös teko voidaan lukea yleisen tunnusmerkistön osaksi.⁹ Tunnusmerkistö on rangaistussäännöksen osa, joka kuvaa rangaistusuhkaista tekoa. Teon lisäksi voidaan ilmaista useita muita seikkoja, joiden on vallittava, jotta tunnusmerkistön mukaisuus olisi käsillä. Tunnusmerkistössä on yksittäisiä osia, eli elementtejä ja näitä nimitetään myös tunnusmerkeiksi. Rikoslain yksittäiset rikostunnusmerkistöt eroavat paljon tunnusmerkeiltään ja tunnusmerkistöllä voidaan tarkoittaa myös esimerkiksi mielentilatunnusmerkkiä, joiden tarkoituksena on kuvata tekijän mielentilaa, jota pidetään erityisen paheksuttavana moraalien kannalta.¹⁰

Rikostunnusmerkistön tärkeimmät osat ovat teko, kausaliteetti, teon huolimattomuus sekä tahallisuus ja tuottamus. Tutkittaessa sitä, onko tunnusmerkistö käsillä, on todettava samalla myös tunnusmerkistön mukaisuuden mahdollisesti poissulkevat perusteet. Mikäli sellaisia ei ole, tutkitaan seuraavaksi se, voidaanko teko kuitenkin luokitella oikeudenmukaiseksi. Jos näin on, käsillä on oikeuttamisperuste. Seuraavassa vaiheessa tutkitaan tekijän syyllisyyttä ja päätellään, voidaanko tekijää moittia teoistaan vai onko käsillä jokin anteeksiantoperuste, kuten syyntakeettomuus.¹¹

Rikos on aina oikeudenvastainen teko, tai laiminlyönti ja eri tunnusmerkistöissä määritellään ne vääryystyypit, joista voidaan antaa rangaistus. Erityisen tunnusmerkistön mukainen teko on siis oikeudenvastainen. Kaikkia tunnusmerkistön täyttäviä tekoja ei voida silti pitää oikeudenvastaisena. Joissakin tapauksissa on huomioon otettavia oikeuttamisperusteita, kuten hätävarjelu tai pakkotila.¹²

RL 1:10 mukaan rikos katsotaan tehdyksi siellä, missä rikollinen teko suoritettiin sekä siellä, missä rikoksen tunnusmerkistön mukainen seuraus ilmeni. Laiminlyöntirikos taas katsotaan tehdyksi siellä, missä tekijän olisi pitänyt toimia ja siellä, missä tunnusmerkistön mukainen seuraus ilmeni. Rikoslaisissa säädetään myös, että mikäli rikos jäi yritykseksi, se katsotaan tehdyksi sielläkin, missä rikoksen täytyessä sen tunnusmerkistön mukainen seuraus joko todennäköisesti, tai tekijän käsityksen mukaan olisi ilmennyt. Samassa rikoslain kohdassa 1:10 on säädetty myös yllytyksestä ja avunannosta. Niiden tekijöiden rikos katsotaankin tehdyksi sekä

⁹ Koskinen 2008, 32.

¹⁰ Frände 2012, 66-68.

¹¹ Frände 2012, 9-10.

¹² Koskinen 2008, 39-40.

siellä, missä osallisuusteko suoritettiin, että siellä, missä rikoksentekijän rikos katsotaan tehdyksi. Mikäli tekopaikasta ei ole varmuutta, mutta on perusteltua syytä olettaa, että rikos on tehty Suomen alueella, se katsotaan tehdyksi Suomessa.

3.2 Teko

Rikostyyppit, eli deliktit voidaan jakaa kahteen ryhmään: omissiividelikteihin ja komissiividelikteihin. Omissiivideliktin toteuttaminen edellyttää sitä, että henkilö laiminlyö jonkin tunnusmerkistössä olevan velvollisuuden. Esimerkiksi törkeän rikoksen ilmoittamatta jättäminen ja pelastustoimen laiminlyönti ovat omissiividelikteja. Näitä voidaan kutsua myös laiminlyöntirikoksiksi. Monet rangaistussäännökset muodostuvat erityyppisistä tekomuodoista, joista omissiivideliktit muodostavat yhden ryhmän. Esimerkiksi kirjanpitorikoksen rangaistussäännöksissä on molempia deliktejä ja rikokseen voi syyllistyä vaikka laiminlyömällä liiketapahtumien kirjaamista tai hävittämällä kirjanpitoaineistoa.¹³

Komissiivideliktit voidaan toteuttaa sekä toiminnalla että toiminnan laiminlyönnillä, mutta usein komissiivideliktit toteutetaan kuitenkin toiminnalla. Silloin, kun komissiividelikti toteutetaan laiminlyönnillä, on usein kyseessä sellainen tilanne, jossa henkilö ei estä rikosoikeudellisesti relevantin seurauksen syntymistä. Tällaisia tekoja kutsutaan epävarsinaisiksi laiminlyöntirikoksiksi, joita esiintyy esimerkiksi kuolemantuottamusten yhteydessä.¹⁴ Jos tiettyä rikostunnusmerkistöä ei toteuteta laiminlyönnillä, tarkastellaan omakätisen tekemisen vaatimusta. Tästä deliktiryhmästä on esimerkkinä perätön lausuma tuomioistuimessa. Omakätisen tekemisen vaatimus liittyy rikokseen myötävaikuttamiseen eli osallisuuteen.¹⁵ Seurausrikoksiin liittyy ongelmia sellaisten säännösten soveltamisessa, joiden kannalta on voitava sanoa, missä ja milloin rikos on tehty. Monissa rikosten tunnusmerkistöissä on mainittu nimenomaan itse teosta seuraus, jonka syntymistä tunnusmerkistön toteutuminen edellyttää ja tämä aiheuttaa myös lainkäytöllisiä ongelmia.¹⁶

4 Rikoksentekijä

¹³ Frände 2012, 58-59.

¹⁴ Frände 2012, 58-59.

¹⁵ Frände 2012, 58-59.

¹⁶ Koskinen 2008, 35.

Rikosta selvittäessä lähtökohtana on presumptio, eli oletama epäillyn henkilön syyttömyydestä, ja vaikka jotakin epäillään rikoksesta, tulee häntä kohdella syyttömänä, kunnes syyllisyydelle on esitetty näyttö ja teko on luettu hänen syykseen rikoksena. Tämän presumption kumoaminen vaatii rikosprosessia, jossa syyttäjällä on tilaisuus näyttää syyte toteen ja toisaalta epäillyllä on mahdollisuus puolustautua ja torjua häneen kohdistuvat epäilyt. Prosessin tulee olla tehokas, mutta sen on annettava myös mahdollisuus asian tasapuoliseen selvittämiseen, jotta käytäntö olisi oikeudenmukainen.¹⁷

Rikokseen voi olla monella tapaa osallisena. Useimmat rikostunnusmerkistöt käsittävät yhden henkilön rikoksentekijänä ja häneen voidaan soveltaa rikossäännöstä sellaisenaan. Rikoksiin voi liittyä kuitenkin useiden henkilöiden yhteistoimintaa, ja jotta kaikki osalliset voidaan saattaa rangaistusvastuuseen, rikoslaista löytyy säännökset myös osallisuudesta rikokseen. Rikokseen osallisuutta voidaan jaotella varsinaiseen osallisuuteen ja tahalliseen myötävaikuttamiseen toisen tahalliseen rikokseen. Varsinainen osallisuus voi olla myös yllytystä, tai avunantoa.¹⁸

4.1 Tekijänvastuu

Tekijänvastuun erityisiä muotoja ovat rikoskumppanuus ja välillinen tekeminen. Molemmista säädetään rikoslaissa, ja rikoskumppanuudesta säädetään rikoslain 5 luvussa siten, että jos kaksi tai useammat yhdessä ovat tehneet tahallisen rikoksen, rangaistaan kutakin rikoksentekijänä. On ongelmallista vetää raja rikoskumppanuuden ja avunannon välille.¹⁹ Välillinen tekeminen esiintyy myös rikoslain 5 luvussa ja siellä sanotaan, että tekijänä tuomitaan se, joka on tehnyt tahallisen rikoksen käyttäen välikappaleena toista, jota ei voida rangaista siitä rikoksesta syyntakeettomuuden tai tahallisuuden puuttumisen vuoksi taikka muusta rikosoikeudellisen vastuun edellytyksiin liittyvästä syystä. Samassa rikoslain luvussa mainitaan myös yllytys ja avunanto. Yllytyksestä säädetään siten, että joka tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen tai sen rangaistavaan yritykseen, tuomitaan yllytyksestä rikokseen kuten tekijä. Avunannosta taas on sanottu, että joka ennen rikosta tai sen aikana neuvoin, toimin tai muilla tavoin tahallaan auttaa toista tahallisen rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen tekemisessä, tuomitaan avunannosta rikokseen saman lainkohdan mukaan kuin tekijä.

¹⁷ Virolainen 2003, 1.

¹⁸ Koskinen 2008, 62-63.

¹⁹ Koskinen 2008, 65-66.

4.2 Nuori rikoksentekijä

Pelkästään aikuiset eivät tee rankaistavia tekoja, vaan myös nuoret ja jopa lapset voivat tehdä niitä. Koska lasten ja nuorten ymmärrys sekä kypsyys eivät ole vielä kehittyneet sille tasolle, jota odotamme aikuisilta, on ymmärrettävää, että reagointi lasten ja nuorten tekemiin rikoksiin on lievempää kuin aikuisten kohdalla. Rangaistuksella pyritään myös kasvattamaan mahdollisuuksien mukaan. Tärkeänä ja ensisijaisena elementtinä lapsia koskevassa lainsäädännössä ja viranomaistoiminnassa on lapsen etu. Iän mukana myös vastuullisuus omasta toiminnasta kasvaa ja ikäkategorioiden jaetaan seuraavasti: alle 15-vuotiaat, 15-17 vuotiaat, eli nuoret henkilöt ja 15-20 vuotiaat, eli nuoret rikoksentekijät. Rikosoikeudellinen vastuu alkaa vasta 15-vuotiaana, eikä sitä sovelleta nuorempiin rikoksentekijöihin. Tästä huolimatta alle 15-vuotiaat voivat joutua vahingonkorvausvastuuseen sekä vastuuseen menettämisseuraamuksesta.²⁰

Käytännössä alle 15-vuotiaat saattavat tehdä rikoksia, mutta niistä puhutaan rangaistavaksi säädettyinä tekoina, eikä rikoksina. Alle 15-vuotiaat rangaistavaksi säädetyn teon tehneet ovat rangaistusjärjestelmän sijaan lastensuojelujärjestelmän alaisia. Lastensuojelu voi puuttua tarpeen mukaan esimerkiksi avohuollon tukitoimilla, tai jopa huostaanotolla.²¹

15 vuotta täyttäneet ovat rangaistusjärjestelmän alaisia, mutta rankaisemisessa huomioidaan kuitenkin tekijän kypsyymättömyys ja rangaistuksen haittavaikutuksia pyritään minimoimaan. Ennen kun seuraamusjärjestelmää sovelletaan täysimääräisesti, on kaksi iän mukaan sovellettavaa väliporrasta, eli 15-17 vuotiaana rikoksen tehneet nuoret henkilöt ja 15-20-vuotiaana rikoksen tehneet nuoret rikoksentekijöiden osalta. Rikoksen tekeminen 15-17-vuotiaana on rangaistuksen yleinen vähentämisperuste ja nuoren henkilön rangaistus mitataan aina alennetulta rangaistusasteikolta. Nuorta ei myöskään voida tuomita elinkautiseen vankeusrangaistukseen. Nuoren henkilön enintään kahden vuoden rangaistus voidaan tuomita ehdottomana, mutta siihen vaaditaan painavia syitä. Nuoruus on myös toimenpiteistä luopumisen peruste. Tuomioistuimien voi siis jättää tekijän rankaisematta, jos rikos on tehty alle 18-vuotiaana ja teon katsotaan johtuneen nuoren ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta. Myös maksamattoman sakon muuntaminen vankeudeksi voidaan jättää tekemättä, mikäli rikos on tehty alle 18-vuotiaana.²²

²⁰ Matikkala 2010, 87-88.

²¹ Matikkala 2010, 87-88.

²² Matikkala 2010, 89.

5 Rangaistus

Rangaistukset voidaan jakaa kolmeen ryhmään: yleiset päärangaistukset, erityiset päärangaistukset ja lisärangaistukset. Yleisiä päärangaistuksia ovat vankeus, valvontarangaistus, yhdyskuntapalvelu ja sakot. Erityisiin päärangaistuksiin luokitellaan nuorisorangaistus, virkamiehelle tuomittava varoitus ja sotilaiden kurinpitörangaistus. Lisärangaistuksia ei voida käyttää yksinään ilman päärangaistusta ja niihin luokitellaan esimerkiksi viraltapano ja oheissakko.²³

RL 6:2 mukaan rangaistus määrätään noudattaen rikoksesta säädettyä rangaistusasteikkoa. Siitä voidaan poiketa siten kuin 8 ja 8 a §:ssä säädetään. Asteikon mukainen enimmäisrangaistus voidaan ylittää siten kuin 7 luvussa säädetään. Rikoslaita löytyy rangaistuksen mittaamisen lähtökohdat, rangaistuksen mittaamista koskevat säännöt sekä rangaistuslajit ja rangaistusasteikot. Rangaistuksen mittaamisesta on rikoslaissa säädetty siten, että huomioon on otettava ajankohtaisiksi tulevat koventamisperusteet, lieventämisperusteet sekä kohtuullistamisperusteet. RL 6:2 mukaan myös itse rangaistusasteikkoa tulee lieventää tarvittaessa.

Rikosoikeuskomitean mietinnössä on lueteltu joitakin rikosoikeudellisille seuraamuksille asetettavia vaatimuksia. Vaatimusten mukaan rangaistukset eivät saa olla julmia, eivätkä ne saa loukata suhteellisuus -ja yhdenvertaisuusperiaatetta. Rangaistusten tulee kohdistua ainoastaan rikoksentekijään, eikä rangaistavalle saa aiheuttaa tarpeetonta kärsimystä. Lisäksi sääntelemätöntä seuraamusten kasaantumista tulee välttää ja rangaistusjärjestelmän tulee olla taloudellinen. Vaatimusten mukaan tietyille henkilöryhmille, tai määrättyjä rikoksia varten varatut erityisseuraamukset eivät ole myöskään suositeltavia.²⁴

Rangaistuksen sisällöstä tulee ilmetä tiettyjä tunnusmerkkejä. Yksi tunnusmerkeistä on se, että rangaistavan oletetaan pitävän rangaistusta jonakin pahana, jota tulee välttää. Lisäksi rankaiseminen tapahtuu tietoisesti ja suunnitelmallisesti ja rangaistusta käytävillä henkilöillä oletetaan olevan juridinen oikeus siihen. Rangaistuksen ulkoisena syynä on voimassa olevaan oikeuteen kuuluvan normin rikkominen.²⁵

Rangaistuskäytännön yhtenäisyys on oikeusturva-kysymys ja siihen tuomioistuinten tulee kiinnittää erityistä huomiota. Laissa oleva yhdenmukaisuuden vaatimus ohjaa siihen, ettei ketään saa asettaa eri asemaan ilman pätevää syytä. Sekä yhdenvertaisen kohtelun että yhtenäisen

²³ Frände 2012, 2.

²⁴ Koskinen 2008, 83.

²⁵ Frände 2012, 1-2.

rangaistuskäytännön keskeisenä sisältönä on, että samanlaisia tapauksia on kohdeltava samalla tavalla.²⁶

5.1 Rangaistusteoriat

Rangaistusteoriat ovat teorioita rikosoikeuden käytön perusteista ja ottavat kantaa siihen, missä tarkoituksessa ja millaisin edellytyksin rikoslain käyttö on oikeutettua. Teoriat ovat tarpeellisia, sillä rangaistuksen käyttö vaatii aina oikeutuksen ja näin sitä voidaan perustella. Teoriat voidaan jakaa kahteen ryhmään: sovitusteorioihin ja preventioteorioihin. Myös näitä edellä mainittuja jaotteluita on jaoteltu pienempiin osiin, kuten yleispreventio ja erityispreventio.²⁷

Sovitusteorioilla perustellaan rangaistuksen käyttöä vetoamalla menneen ajan tapahtumiin ja oikeudenmukaisuuden vaatimuksiin. Rangaistuksen oikeutus perustellaan siis tapahtuneella rikoksella ja rangaistuksen langettaminen katsotaan oikeutetuksi, koska tekijä on teollaan osoittanut ansainneensa rangaistuksen. Rikoksesta seuraavan rangaistuksen tulee olla sellainen, että se vastaa yleisen oikeustajunnan vaatimuksia ja juridisen sovitusajatuksen lisäksi voidaan puhua psykologisesta sovitusajatuksesta.²⁸ Vahvimmassa versiossaan sovitusteoria voi kertoa, milloin pitää rangaista. Heikoimmassa asetetaan rajat rangaistuksen käytölle ja siten voidaan kieltää esimerkiksi suhteettoman ankarien rangaistusten käyttö.²⁹

Preventioteoriat, toiselta nimeltään utilitariset teoriat, suuntaavat katseen eteenpäin ja ovat näin ollen hyvin erilaisia sovitusteorioihin verrattuna. Preventioteoriat liittyvät rangaistuksen hyötyvaikutuksiin ja jotta rangaistus voi olla oikeutettu, sen tulee hyödyntää yhteiskuntaa joko vähentämällä rangaistukseen tuomitun omia taipumuksia lainrikkomiseen, tai lainrikkomisia yleisesti. Myös nämä rangaistuksen vaikutustavat voidaan jakaa kahteen ryhmään: yleisestäävyyteen ja erityisestäävyyteen.

Yleisestäävyydellä tarkoitetaan sananmukaisesti rangaistuksen vaikutusta ihmisiin yleensä. Erityisestäävyydellä taas tarkoitetaan rangaistuksen vaikutusta tuomittuun itseensä.³⁰ Erityisestäävät näkökohdat muovaavat rangaistusjärjestelmän sisältöä ja erityisestäävyyttä voidaan tavoitella erilaisin tavoin. On mahdollista erottaa toisistaan varoitusvaikutus, pyrkimys sosiaaliseen

²⁶ Matikkala 2010, 116.

²⁷ Lappi-Seppälä 2000, 15.

²⁸ Lappi-Seppälä 2006, 67.

²⁹ Lappi-Seppälä 2000, 16.

³⁰ Lappi-Seppälä 2006, 67.

kuntoutukseen ja asenteiden muutokseen sekä ihmisen vaarattomaksi tekeminen, eli käytännössä eristäminen.³¹

Yleisestäävyys perustuu siihen, että ihmiset kokevat normiston omakseen, kunnioittavat sen sisältöä ja pitävät sitä noudattamisen arvoisena. Ihmisten oikeudenmukainen, tasapuolinen ja reilu kohtelu tukevat pitkällä aikavälillä lakien noudattamista. Tärkeänä seikkana on myös luottamus järjestelmää kohtaan.³² Erityisestäävyyden hyötynä on rikollisen pidättyminen uusista rikoksista, eli uusimisen mahdollinen estäminen.³³

Rangaistuksen yleistävä vaikutus tarkoittaa sen vaikutusta muihin, kuin itse rangaistavaan henkilöön ja sen vaikutusta yleisen lainkuuliaisuuden ylläpitämiseen. Välillisempi estovaikutus tulee kyseeseen silloin, kun puhutaan rangaistusten moraalialuovasta tai normeja sisäistävästä vaikutuksesta. Voidaan ajatella, että itse rikosoikeusjärjestelmän olemassaolo ja toiminta, tiettyjen tekojen leimaaminen rikoksiksi ja niistä rankaiseminen, saa kansalaiset sisäistämään rikosoikeuden kieltoja ja käskyjä. Rikoksesta ei siis pidättäydytä ainoastaan rangaistuksen pelon vuoksi, vaan myös siksi, että teko koetaan moraalisesti vääräksi. Jotta yleisestäävä vaikutus saavutetaan, kansalaisten tulee saada riittävästi tietoa rikosoikeuden normien sisällöstä, ja tutkimukset ovat osoittaneet, että tämä tietoisuus on huomattavan puutteellista. Erityisestäävällä vaikutuksella tarkoitetaan rangaistuksen vaikutusta rangaistun itsensä tulevaan käyttäytymiseen. Tämän vaikutuksen mahdollisina toteutumiskanavina on eroteltu varoitus, rikoksentekijän sopeuttaminen ja rikokseen syylistymisen tekeminen käytännössä mahdottomaksi esimerkiksi eristämällä tämän pysyvästi.³⁴

Rangaistuksilla on myös pelotevaikutus, josta puhutaan myös rangaistuksen välittömästä yleisestäävästä vaikutuksesta. Näin ymmärretty yleisestäävyys liittyy erityisesti rangaistusuhkiin. Rikosoikeuden tarkoituksena ei ole tähtääminen ihmisten pelotteluun yksittäisten rangaistusten julmilla täytäntöönpanotavoilla tai langettamalla esimerkkituomioita. Pelotevaikutuksen voidaan katsoa olevan välitön, mutta rangaistuksen oletetaan vaikuttavan myös välillisemmin ja siinä yhteydessä voidaan mainita moraalialuoa ja tapaa luova vaikutus. On ajateltu, että rangaistus vaikuttaa vähitellen myös ihmisten käsityksiin tekojen hylättävyydestä, ja että lakia seurattaisiin myös oman arvovallan vuoksi, eikä pelkästään sen vuoksi, että lain rikkomisesta seuraa epämiellyttävä rangaistus.³⁵

³¹ Lappi-Seppälä 2006, 70.

³² Lappi-Seppälä 2006, 154-155.

³³ Matikkala 2010, 5.

³⁴ Koskinen 2008, 7-8.

³⁵ Lappi-Seppälä 2006, 70.

Pelotevaikuksen ideana on taivuttaa mahdollinen rikoksentekijä toimimaan normin edellyttämällä tavalla vastoin tahtoaan. Pelotevaikutus perustuu siihen, että oletettavasti epämiellyttävien kokemusten, kuten rangaistuksen välttäminen on tiettyyn pisteeseen asti ihmisten toimintaa ohjaava motiivi ja pakottaa hänet toimimaan toisin, kuin hän muutoin toimisi. Rangaistusuhalla pyritään ilmaisemaan ihmisille, ettei rikolliseksi ryhtyminen kannata ja päämääränä on motivoida siten, että he suosivat normin noudattamista suosivaa käytöstä.³⁶ Lähtökohtana pelotevaikutukselle on käyttäytymistä ohjaava halu välttää epämiellyttäviä kokemuksia. Preventiotehon vaikutus riippuu seuraamusten varmuudesta ja ankaruudesta. Voidaan ajatella, että pelotevaikutus edellyttää sen, että tekijä harkitsee etukäteen tilannetta ja vertaa rikoksen tuottamia etuja teosta mahdollisesti aiheutuviin seuraamuksiin.³⁷

5.2 Sakko

Sakkorangaistusta määritettä sovelletaan päiväsakkojärjestelmää ja päiväsakkojen lukumäärä vahvistetaan teon vakavuuden ja tekijän syyllisyyden mukaan. Päiväsakon rahamäärä riippuu tuomittavan taloudellisesta tilanteesta. Yleensä päiväsakkojen lukumäärä vahvistetaan asteikolta, joka on 1-120 päiväsakkoa. Joidenkin rikosten yhteydessä voidaan määrätä erityinen vähimmäis- tai enimmäismäärä. Esimerkiksi törkeästä rattijuopumuksesta voidaan määrätä minimissään 60 päiväsakkoa. Useasta rikoksesta tuomitun yhteisen sakon määrä voi olla korkeintaan 240 päiväsakkoa.³⁸

Rahallisesti päiväsakko on vahvistettava niin, että se on kohtuullinen sakotetun maksukykyyn nähden. Kohtuullisena päiväsakon määränä on pidetty yhtä kuudeskymmenesosaa sakotettavan keskimääräisestä kuukausitulosta, josta on vähennetty määrättyt verot ja maksut sekä kiinteä peruskuluvähennys. Myös sakotetun elatusvelvollisuus voi alentaa sakon rahamäärää. Päiväsakon vähimmäismäärä on kuusi euroa, ja enimmäismäärää ei ole.³⁹

Mikäli sakkoa ei vapaaehtoisesti makseta, se voidaan periä ulosottotoimin, mutta jos sakkoa ei sitenkään saada perittyä, tulee ajankohtaiseksi muuntorangaistuksen määrääminen. Muuntorangaistusta määritettä kolme päiväsakkoa vastaa yhtä päivää vankeutta. Muuntorangaistuksen määrääminen on mahdollista vain erityisistä syistä, mikäli maksamattomia päiväsakkoja on alle 12.⁴⁰

³⁶ Tolvanen 2009, 359

³⁷ Lappi-Seppälä 2006, 73.

³⁸ Koskinen 2008, 93-94.

³⁹ Koskinen 2008, 93-94.

⁴⁰ Koskinen 2008, 95.

Tavallisen päiväsakon lisäksi voidaan määrätä rikesakkoja. Rikesakko on euromäärältään kiinteä, ja päiväsakkoa lievempi rangaistus. Rikesakko voi olla seuraamus rikkomuksesta, josta on säädetty sakkoa, tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Rikesakko voi olla korkeintaan 200 euron suuruinen ja sen määrää yleensä poliisi. Mikäli teko on ollut omiaan aiheuttamaan muunlaisena kuin vähäisenä pidettävää vaaraa, tai haittaa, tai tekijä on menettelyllään osoittanut piittaamattomuutta lain kielloista, ei anneta rikesakkoa, vaan käytetään muun rangaistusjärjestelmän keinoja. Maksamatonta rikesakkoa ei voida muuntaa vankeudeksi.⁴¹

5.3 Vankeusrangaistus

Vankeuden sisältönä on vapauden menetys tai rajoittaminen. Vankeus on joko elinkautinen tai määräaikainen. Elinkautinen vankeus on säädetty rangaistukseksi vain muutamista erityisen törkeistä rikoksista, kuten murhasta. Myös elinkautisvangilla on silti mahdollisuus päästä ehdonalaiseen vapauteen tuomioistuimen päätöksellä tai tasavallan presidentin armahduksella. Useimmiten vankeusrangaistus on määräaikainen, ja sen pituus määrätään tuomioistuimessa sovellettavan rangaistussäännöksen rajoissa. Vankeuden yleinen minimi on 14 päivää ja maksimi 12 vuotta, mutta useasti rikoskohtaisissa rangaistussäännöksissä on mainittu erityiset enimmäis- ja vähimmäismäärät. Mikäli useista teoista määrätään yhteisrangaistus, se voi olla enintään 15 vuotta. Mikäli tuomitulle tulee suoritettavaksi samaan aikaan useampia määräaikaisrangaistuksia, niiden yhteismäärä saa olla enintään 20 vuotta, paitsi joistakin törkeistä rikoksista tuomittaessa oikeus voi määrätä, ettei 20 vuoden ylärajaa sovelleta. Jos näin ei olisi, maksimirangaistusta suorittava voisi syyllistyä uusiin törkeisiin rikoksiin ilman vaikutusta rangaistusaikaan.⁴²

Vuonna 2006 voimaantullut vankeuslaki (767/2005) säättää siten, että vankeuden täytäntöönpano ei saa rajoittaa vangin oikeuksia tai muuten aiheuttaa vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse rangaistuksesta. Täytäntöönpanosta on säädetty näin: Vankeus on pantava täytäntöön siten, että täytäntöönpano on turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja vangeille. Vankeuden täytäntöönpanosta vastaavien viranomaisten on huolehdittava siitä, ettei vankeuden aikana kukaan oikeudettomasti puutu vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Vankilan olot

⁴¹ Koskinen 2008, 96.

⁴² Koskinen 2008, 86-88.

on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja. Vangin mahdollisuuksia ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään on tuettava. Vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään.

Vankeus on Suomen rikoslain rangaistusjärjestelmän ankarin rangaistus, mutta kaikki vankilassa olijat eivät ole suorittamassa vankeusrangaistusta. Joukosta löytyy myös tutkintavankeja sekä sakkovankeja, jotka ovat suorittamassa sakonmuuntorangaistusta. Vankeuslaki säätelee yksityiskohtaisesti vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon periaatteista ja tavoitteista, joista yksi on laitostumisriskien minimointi. Eräs perustavoitteista on vangin sosiaalisen toimintakyvyn vahvistaminen ja sitä kautta uusintarikollisuuden vähentäminen lisäämällä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään ja edistämällä vangin elämänhallintaa. On myös määrätty, että vankeuden täytäntöönpano tulee toteuttaa siten, että se on turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja itse vangille.⁴³

Vankeusrangaistuksen täytäntöönpanon hoitaa rikosseuraamuslaitos ja kaikille vangeille tehdään rangaistusajan suunnitelma. Suunnitelma sisältää käytännön tietoja vangin sijoittamisesta, toiminnasta rangaistusaikana, ehdonalaisesta vapauttamisesta sekä edellytyksistä poistumislupaun. Sellaisille vangeille, jotka suorittavat yli kahden vuoden rangaistusta, tehdään myös riski- ja tarvearvio. Kyseisen arvion avulla koitetaan selvittää tuomitun rikollista käyttäytymistä ylläpitäviä tekijöitä, joihin voitaisiin vankeusaikana vaikuttaa ja siten ehkäistä syyllistymistä uusiin rikoksiin vankilasta vapautumisen jälkeen.⁴⁴

5.4 Ehdollinen vankeus

Ehdollinen vankeus on ikään kuin koeaika tuomitulle. Rikoksentekijälle määrätään ensin konkreettinen rangaistus, mutta sen täytäntöönpanoa lykätään koeajaksi ja tuomitun käytös koeajalla vaikuttaa siihen, tuleeko rangaistus täytäntöönpantavaksi, vai raukeaako se. Koeajan pituus vaihtelee yhdestä kolmeen vuoteen ja koeaikana tehdyn rikoksen johdosta rangaistus voidaan määrätä täytäntöönpantavaksi. Enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdollisena edellytyksenään se, ettei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus vaadi ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Ehdolliseen vankeuteen voidaan liittää oheisseuraamuksia, kuten oheissakko. Yli vuoden pituiseen ehdolliseen vankeuteen tulee kyseeseen myöskin yhdyskuntapalvelu. Alle 21-vuotiaat rikoksentekijät voidaan ehdollisen vankeuden lisäksi tuomita valvontaan tietyin edellytyksin.⁴⁵

⁴³ Lappi-Seppälä 2006, 96-97.

⁴⁴ Lappi-Seppälä 2006, 98.

⁴⁵ Koskinen 2008, 100-102.

Mitä vakavampi rikos ja mitä pidempi rangaistus siitä tuomitaan, sitä vähemmän perusteita on ehdolliselle vankeudelle. Lyhyissä rangaistuksissa on perusoletuksena, että rangaistus määrätään ehdollisena, jolle erityiset syyt muuta vaadi. Kun tehdään harkintaa ehdottoman ja ehdollisen vankeuden välillä, tärkein peruste on tekijän aikaisempi rikollisuus. Mitä selkeämmin uusiminen osoittaa tekijän piittaamattomuutta lain määräyksistä, sitä vahvempi peruste se on ehdollista rangaistusta vastaan. Muita vaikuttavia seikkoja ovat rikosten lukumäärä, niiden suunnitelmallisuus ja harkinta sekä uusimisoikeus.⁴⁶

5.5 Ehdonalainen vapaus

Ehdonalainen vapaus kuuluu vankeusrangaistukseen ja on sen viimeinen vaihe. Ehdonalaisella vapaudella tarkoitetaan ehdottomaan vankeuteen tuomitun vangin päästämistä vapauteen suorittamaan loppuosan rangaistuksestaan. Laitoksessa suoritettava ajallinen osuus, eli määräaika riippuu tekijän iästä rikoksen tekohetkellä ja hänen aikaisemmasta rangaistushistoriastaan. Sellainen henkilö, joka ei ole rikosta edeltävien kolmen vuoden aikana suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa, vapautuu ehdollisesti suoritettuaan puolet rangaistuksestaan. Mikäli henkilö on ollut rikoksen tekohetkellä alle 21-vuotias, hän vapautuu jo suoritettuaan kolmasosan vankeusrangaistuksestaan vankilassa. Mikäli viimeisten kolmen vuoden aikana ennen uutta rikosta, tekijä on ollut suorittamassa rangaistustaan vankilassa, vankilassa suoritettava määräosa on kaksi kolmasosaa, ja alle 21-vuotiaana uuden rikoksen tehneellä puolet rangaistuksesta. Vähimmäisaika vankilassa on kuitenkin aina 14 päivää ennen ehdolliseen vapauteen pääsyä.⁴⁷

Mikäli suoritettavana olisi yhteinen rangaistus, johon johtaneisiin rikoksiin liittyisivät eri määräosat, sovelletaan suurinta määräosaa ja se, joka ei ole aikaisemmin suorittanut vankeusrangaistusta laitoksessa, pääsee tässä tapauksessa ehdonlaiseen suoritettuaan puolet yhteisestä rangaistuksesta. Jos taas kyseessä on täytäntöönpanovaiheessa yhteenlaskettu rangaistus, ehdonlaiseen vapautuminen määräytyy laskemalla yhteen kustakin yhteenlaskun yksiköstä siihen soveltuvan perusteen mukaan suoritettava aika.⁴⁸

Ehdonalaisesta vapautumisesta alkaa koeaika, joka on vapautumishetkellä jäljellä olevan jäännösrangaistuksen pituinen, mutta enintään kolme vuotta. Sellaisen koeaikana tehdyn rikoksen, josta voisi seurata ehdotonta vankeutta, voi määrätä syyttäjän toimesta jäännösrangaistuksen täytäntöönpantavaksi. Tässä tapauksessa jäännösrangaistuksesta ja uudesta rikoksesta määrätään yhteinen vankeusrangaistus. Tuomittu voidaan asettaa teknisin välinein, tai

⁴⁶ Lappi-Seppälä 2006, 111.

⁴⁷ Koskinen 2008, 89-92.

⁴⁸ Koskinen 2008, 89-92.

muilla tavoin valvottuun koevapauteen vankilan ulkopuolelle enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapautumistaan.⁴⁹

Tuomioistuिन voi myös määrätä koko tuomion suoritettavaksi vankilassa ja sulkea pois mahdollisuuden ehdonalaiseen vapauteen. Tämä mahdollisuus voidaan sulkea pois vain sellaisissa tilanteissa, kun tekijä on tuomittu vähintään kolmen vuoden pituiseen määräaikaiseen vankeusrangaistukseen erikseen luetelluista törkeistä rikoksista, kuten seksuaalirikoksista. Lisäedellytyksenä on myös se, että tekijä on rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllistynyt vastaavanlaiseen törkeään rikokseen, ja häntä on pidettävä erityisen vaarallisena. Kun rangaistuksesta on suoritettu viisi kuudesosaa, kuitenkin aina vähintään kolme vuotta, vanki voidaan päästää ehdonalaiseen, jos häntä ei pidetä enää erityisen vaarallisena.⁵⁰

RL 2b luvussa 5 § vankeudesta säädetään siten, että tuomioistuिन voi syyttäjän vaatimuksesta päättää vapauttaa tuomitun vankilasta vasta, kun koko rangaistus on suoritettu tiettyjen ehtojen täyttyessä. Ensimmäisessä ehdossa sanotaan, että mikäli rikoksentekijä tuomitaan määräaikaiseen, vähintään kolmen vuoden pituiseen vankeusrangaistukseen murhasta, taposta, surmasta, törkeästä pahoinpitelystä, törkeästä raiskauksesta, törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, törkeästä ryöstöstä, törkeästä tuhotyöstä, joukkotuhonnasta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, hyökkäysrikoksesta, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kidutuksesta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähdერიkoksesta, kaappauksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta sellaiseen rikokseen voidaan tuomittu vapauttaa vasta kun koko rangaistus on suoritettu.

Seuraavan ehdon mukaan käy ilmi, että jos rikoksentekijä on rikosta edeltäneiden kymmenen vuoden aikana syyllistynyt 1 kohdassa mainittuun rikokseen taikka 1 kohdassa nimetty rikos on tehty kolmen vuoden kuluessa siitä, kun hän on vapautunut suorittamasta koko rangaistusaikaa vankilassa tai elinkautista vankeutta tai hänet on päästetty ehdonalaiseen vapauteen 12 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla; ja rikoksentekijää on rikoksista ilmenevien seikkojen ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 37 §:n 3 momentin mukaisen selvityksen perusteella pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle, on vapauttaminen mahdollista kun koko rangaistus on suoritettu vankilassa.

Myös elinkautisvangeilla on mahdollisuus ehdonalaiseen vapauteen, mutta vasta suoritettuaan rangaistuksestaan 12 vuotta, tai alle 21-vuotiaiden rikoksentekijöiden kohdalla 10 vuotta.

⁴⁹ Koskinen 2008, 89-92.

⁵⁰ Koskinen 2008, 89-92.

Harkinta on tuomioistuimen tehtävänä ja siinä kiinnitetään huomiota elinkautiseen johtaneen rikoksen laatuun, mahdolliseen myöhempään rikollisuuteen sekä siihen, onko olemassa ilmeinen vaara uudesta vakavasta rikoksesta. Lisäksi vankila-ajan käyttäytyminen huomioidaan päätöksenteossa. Elinkautisesta ehdonalaiseen vapauteen päästetyn koeaika ja jäännösrangaistus ovat kolme vuotta.⁵¹

Rikoslaislaissa lausutaan näin: Jos vanki tai tutkintavanki tekee vankilassa tai muutoin Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen valvonnan alaisena ollessaan rikoksen, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko, siitä voidaan määrätä kurinpitorangaistus siten kuin vankeuslain 15 luvussa ja tutkintavankeuslain (768/2005) 10 luvussa säädetään. Jos rikoksesta on odotettavissa ankarampi rangaistus kuin sakko, rikoksesta on tehtävä ilmoitus poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle. Jos vanki tai tutkintavanki tekee rikoksen vankilan ulkopuolella, asiasta on tehtävä ilmoitus poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle. Rikosten tekijöiden valvonta perustuu siis lakiin, joka takaa sen, että valvonta on tehokasta ja sääntöjen ja lakien rikkomisesta seuraa toimenpiteitä.

5.6 Nuorisorangaistus

Nuorille rikosentekijöille on oma erityinen rangaistustyyppi, eli nuorisorangaistus, jonka tarkoituksena on tukea nuorten sopeutumista yhteiskuntaan ja rangaista lievemmin. Yksi sopeuttamisen keino on se, että ehdolliseen vankeuteen tuomittava nuori rikosentekijä voidaan ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan, jos tätä pidetään perusteltuna tekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi sekä uusien rikosten ehkäisemiseksi.⁵²

RL 6:10 sisältää edellytykset nuorisorangaistuksen tuomitsemisesta, ja tarkemmin rangaistuksesta säädetään nuorisorangaistuslaissa. Nuorisorangaistuksen kestosta ja sisällöstä taas on määrätty yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoa koskevassa laissa. Tärkein edellytys on tuomitun alle 18 vuoden ikä, mutta nuorisorangaistus voidaan tuomita 1 momentissa säädettyin edellytyksin myös sellaisista samalla kertaa tuomioistuimessa käsiteltävistä rikoksista, joista vain osa on tehty alle 18-vuotiaana.

RL 6:9 mukaan nuorisorangaistukseen tuomitaan vain, mikäli sakko ei ole riittävä rangaistus, mutta painavat syyt ei myöskään vaadi ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitsemista.

⁵¹ Koskinen 2008, 89-92.

⁵² Matikkala 2010, 89-90.

Nuorisorangaistus tulee kyseeseen myös silloin, kun ehdollista vankeutta ei pidetä riittävänä tekijän sosiaalisen selviytymisen edistymisen ja uusien rikosten ehkäisemisen kannalta.

Nuori rikoksentekijä pääsee myös ehdonalaiseen vapauteen aikaisemmin kuin vanhemmat rikoksentekijät. Tämä koskee sekä määrääikaista vankeutta että elinkautista, johon 18-20-vuotiaat voidaan tuomita. Alle 18-vuotiaita epäiltyjä, tai vastaajia koskevat monet rikosprosessuaaliset säännökset, kuten syyteratkaisun kiireellisyys, puolustajan määrääminen ja pääkäsitelyn pitämisen määräaika. Kirjallista menettelyä ei voida myöskään soveltaa alle 18-vuotiaisiin.⁵³

Laki nuorisorangaistuksesta (1196/2004) sisältää tarkempia säädöksiä nuorisorangaistuksesta, kuten rangaistuksen keston ja sisältöön liittyviä sääntöjä sekä toimeenpanosuunnitelmaan liittyviä asioita ja sääntöjä. Kyseinen laki käsittää lisäksi nuorisorangaistukseen tuomittuun, sekä hänen ohjaajaansa liittyviä velvollisuuksia ja oikeuksia.

Laki nuorisorangaistuksesta säättää, että esitutkintaviranomaisen tulee ilmoittaa syyttäjälle epäilystä nuoren rikoksesta kahden viikon kuluessa, ellei esitutkintaa lopeteta ennen syyttäjälle siirtämistä, tai rikos ole tehty epäillyn ollessa 18-20-vuotias ja asiassa käytetä rangaistusmääräys- tai rikesakkomenettelyä. Syyttäjän taas on pyydettävä seuraamusselvitys kahden viikon kuluessa, jos rikoksesta on odotettavissa sakkoa ankarampi rangaistus. Rikosseuraamuslaitoksen tulee laatia seuraamusselvitys kuukauden kuluessa syyttäjän pyynnöstä. Seuraamusselvitys sisältää nuoren sosiaalista tilannetta koskevat olennaiset tiedot ja arvio seuraamuksen vaikutuksista nuoren elämän ja hänen sosiaalisen selviytymisen kannalta sekä rikosten tekemisen jatkamisen riskiä. Selvitykseen sisältyy myös syyttäjän pyytämän seuraamuksen soveltuvuutta ja mahdollinen toimeenpanosuunnitelma. Rikosseuraamuslaitos saa selvitysten tekemisen avuksi tietoja sosiaaliviranomaisilta.⁵⁴

Yleisesti nuoren seuraamusjärjestelmää on pidetty liian suppeana ja runsaan ehdollisen rangaistuksen käyttöä ja niiden kasaantumista on pidetty ongelmana. Useimmiten ehdollinen rangaistus toimii nuorten kohdalla tehokkaasti, mutta joissakin tapauksissa ehdolliseen vankeuteen tuomittu nuori syyllistyy yhä uusiin rikoksiin, joista seuraa yhä uusia ehdollisia rangaistuksia.⁵⁵

⁵³ Matikkala 2010, 89-90.

⁵⁴ Matikkala 2010, 89-90.

⁵⁵ Koskinen 2008, 114-116.

Nuoriin ei myöskään yleensä sovelleta yhdyskuntapalvelua, koska se toimii nimenomaan ehdottoman vankeuden vaihtoehtona. Nuorisorangaistus vastaa yhdyskuntapalvelua ja se voidaan tuomita alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta, jos sakko on riittämätön rangaistus eivätkä painavat syyt vaadi ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitsemista. Nuorisorangaistukseen tuomitsemista on rikoslain mukaan pidettävä myös perusteltuna nuoren rikosentekijän sosiaalisen selviytymisen edistämiseksi ja uusien rikosten ehkäisemiseksi. Käytännössä nuorisorangaistus on ehdollisen vankeuden vaihtoehtona ja ankaruudeltaan se sijoittuu sakon ja ehdottoman vankeuden väliin.⁵⁶

Nuorisorangaistusta tuomitaan vähintään neljä kuukautta ja enintään yksi vuosi. Rangaistukseen sisältyy valvontatapaamisia ja sosiaalista toimintakykyä edistäviä ohjelmia, joiden yhteydessä nuorelle annetaan tukea ja ohjausta. Varsinaisen työnteon sijaan nuorisorangaistus sisältää valvottua työelämään ja työnteeseen perehtymistä.⁵⁷

Nuorisorangaistuksen toimeenpano kuuluu rikosseuraamuslaitokselle, jonka määräämän virkamiehen tulee toimia valvojana nuorisorangaistukseen tuomitulle rikosentekijälle. Valvojan tehtävänä on huolehtia toimeenpanosuunnitelman noudattamisesta, olla tarvittaessa yhteydessä nuoren huoltajiin, tai edunvalvojaan. Lisäksi valvoja tukee ja ohjaa nuorta sekä ilmoittaa rikosseuraamuslaitokselle toimeenpanosuunnitelman ehtojen tai määräysten rikkomisesta. Nuorisorangaistukselle löytyy oma lainkohta, jossa on sisällytettyä määräyksiä esimerkiksi valvontatapaamisiin liittyen.⁵⁸

Laki nuorisorangaistuksesta sisältää asetuksia toimeenpanosuunnitelmaan ja sen noudattamiseen liittyen. Lain mukaan suunnitelmasta tulee ilmetä valvojan ja tuomitun väliseen yhteydenpitoon liittyvät määräykset, sosiaalista toimintakykyä edistävät tehtävät ja ohjelmat sekä työelämään perehtymistä koskeva osa. Toimeenpanosuunnitelmaa laadittaessa on kuultava myös epäiltyä ja alle 18-vuotiaan epäillyn huoltajalle, edunvalvojalle tai muulle edustajalle on annettava tilaisuus tulla kuulluksi.

5.7 Yhdyskuntapalvelu

RL 6:11 säätelee yhdyskuntapalvelusta siten, että rikosentekijä, joka tuomitaan pituudeltaan määrättyyn, enintään kahdeksan kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen,

⁵⁶ Koskinen 2008, 114-116.

⁵⁷ Koskinen 2008, 114-116.

⁵⁸ Matikkala 2010, 93.

tuomitaan sen sijasta yhdyskuntapalveluun jollei painavien syiden katsottava olevan esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle.

Yhdyskuntapalvelu on vaihtoehto vankeusrangaistukselle ja se käsittää tietyn tuntimäärän palkatonta työtä, joka tehdään valvotusti vapaa-aikana. Yhdyskuntapalvelua voidaan suorittaa sellaisissa julkisissa tai yksityisissä yhteisöissä, jotka eivät pyri liikevoittoon. Näistä esimerkkeinä toimivat hoitolaitokset ja erilaiset järjestöt.⁵⁹

Yhdyskuntapalvelurangaistuksen tarkoituksena on laitusrangaistuksiin liittyvien haittojen vähentäminen. Sen toivotaan edistävän tuomitun sopeutumista yhteiskuntaan paremmin kuin vankila. Tällä pyritään myös ehkäisemään tuomitun sitoutumista rikolliseen alakulttuuriin. Myös yhdyskuntapalvelun täytäntöönpanosta vastaa kriminaalihuoltolaitos, joka hankkii ja hyväksyy palvelupaikat sekä valvoo suoritusta.⁶⁰

Lähtökohtana yhdyskuntapalvelun määräämiselle on enintään kahdeksan kuukauden pituinen vankeusrangaistuksen lisäksi edellytyksenä rikoksentekijän suostumus vaihtoehtoseuraamukselle. Lisäksi rikoksentekijästä laaditaan soveltuvuusselvitys, jonka perusteella voidaan olettaa, suoriutuuko hän yhdyskuntapalvelusta vai ei. Yhdyskuntapalvelua ei määrätä, mikäli ehdottomien vankeusrangaistusten, aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten tai muiden painavien syiden katsotaan olevan esteenä yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle. Rikoslain mukaan harkittaessa aikaisempien rangaistusten merkitystä yhdyskuntapalveluun tuomitsemisesta, on puoltavana perusteena huomioitava se, että rikos on tehty alle 21-vuotiaana.⁶¹

Tuomioistuin voi harkita yhdyskuntapalvelua vasta siinä vaiheessa, kun on päädytty tuomitsemaan tekijä ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Ensin tuomioistuimen tulee siis valita rangaistuslaji ottamatta huomioon yhdyskuntapalvelun mahdollisuutta ja mikäli lajiksi valikoituu ehdoton vankeus, tulee yhdyskuntapalvelu kyseeseen. Tällä kaksivaiheisella menettelyllä varmistetaan se, ettei yhdyskuntapalvelua käytetä minkään lievemmän rangaistuksen vaihtoehtona.⁶²

5.8 Muita seuraamuksia

⁵⁹ Koskinen 2008, 102-103.

⁶⁰ Lappi-Seppälä 2006, 116.

⁶¹ Koskinen 2008, 102-103.

⁶² Lappi-Seppälä 2006, 116.

Rangaistuksia voidaan luokitella eri perustein, ja rangaistuksen sisältöön liittyy luokitus sen oikeushyvän mukaan, johon seuraamus lähinnä kohdistuu. Luokitteluissa rangaistuksia voidaan siis jaotella kuoleman-, ruumiin-, häpeä-, vapaus- ja varallisuusrangaistuksiin. Suomessa kuolemanrangaistus ei ole ollut enää vuosiin käytössä, ja vuoden 1734 lakiin sisältyi ruumiin- ja häpeärangaistuksia, joita ei myöskään enää käytetä. Nykyään rangaistusjärjestelmä koostuu pääosin vapautteen ja varallisuuteen kohdistuvista rangaistuksista ja yleisiä rangaistuslajeja ovat ehdoton ja ehdollinen vankeus, yhdyskuntapalvelu, sakko ja rikesakko. Erityisiä rangaistuslajeja taas ovat nuorisorangaistus ja virkamiehiä ja sotilaita varten olevat rangaistukset, kuten viraltapano ja kurinpitosakko.⁶³

Rangaistukset voidaan jakaa myös päärangaistuksiin ja lisärangaistuksiin. Päärangaistus voidaan tuomita ainoana rangaistuksena ja lisärangaistukset ovat mahdollisia vain tuomittaessa henkilö päärangaistukseen. Esimerkiksi viraltapano voi toimia lisärangaistuksena ja koska se tuomitaan virkamiehelle, on kyseessä erityinen lisärangaistus. Ehdollisen vankeuden oheen voidaan myös tuomita esimerkiksi yhdyskuntapalvelua, tai sakkoa ja nuorille rikoksentekijöille oheisseuraamuksena voidaan tuomita valvontaa. Myös tuomitsematta jättäminen voidaan lukea rangaistukseksi, vaikka sillä ei sinänsä ole erityistä haitallista seuraamusta.⁶⁴

Joissakin tapauksissa tekijä voidaan jättää tuomitsematta tuomioistuimen toimesta, tai jo poliisin ja syyttäjän päätöksellä. Tekijälle voi silti tulla erityyppisiä seuraamuksia, joilla rajoitetaan tekijälle muuten kuuluviin oikeuksiin. Tällaisia seuraamuksia voivat olla vaikka ajokielto, tai menettämisseuraamus eli konfiskaatio, joita kutsutaan turvaamistoimenpiteiksi. Näiden toimenpiteiden tarkoituksena ei ole kärsimyksen tai kielteisen kokemuksen aiheuttaminen tekijälle, vaan uusien rikosten ehkäiseminen.⁶⁵

Vahingonkorvausvelvollisuus ei kuulu rangaistuksiin eikä turvaamistoimenpiteisiin, mutta tuomitulle se voi merkitä vähintään niihin rinnastettavaa menetystä. Muita oikeudellisia seurauksia voi olla esimerkiksi lähestymiskielto ja liiketoimintakielto. Näiden kieltojen rikkomisesta on säädetty rangaistus. Oikeudellisten seuraamusten lisäksi rikoksesta voi seurata epävirallisia, tai tosiasiallisia seuraamuksia, kuten työpaikan menetys. Nämä seuraamuksen voidaan ottaa huomioon tuomiota määritettäessä.⁶⁶

⁶³ Koskinen 2008, 79-80.

⁶⁴ Matikkala 2010, 9-10.

⁶⁵ Koskinen 2008, 80-82.

⁶⁶ Koskinen 2008, 80-82.

Sovittelumenettely tähtää muodollisten rikosoikeudellisten seuraamusten välttämiseen tai niiden lieventämiseen. Sovitteluun osallistuu rikoksentekijä ja uhri ja tavoitteena on saada sovinto osapuolten välille ja sopimukseen voi liittyä joitakin rikoksentekijän suorittamia korvauksia. Asianomistaja voi luopua rangaistusvaatimuksestaan sovinnon ansiosta, ja se voi myös olla peruste syyttäjältä tai tuomitsematta jättämiselle ja lievemmän rangaistuksen määräämiselle.⁶⁷

6 Rangaistuksen mittaaminen

Rangaistuksen mittaamista koskevat normatiiviset ohjeet voidaan jakaa yleisiin mittaamisperiaatteisiin ja mittaamis- ja lajinvalintaperiaatteisiin. Mittaamisperiaatteilla tarkoitetaan yleisiä normeja, joissa tiivistyvät tietyt arvot, päämäärät ja tavoitteet. Mittaamisperusteella viitataan sellaisiin seikkoihin, joilla on merkitystä teon rangaistusarvoa määrittäessä ja päätettäessä seuraamuksen ankaruudesta. Lajinvalintaperiaatteella taas viitataan määrätyn rangaistuslajin käytön edellytyksiin.⁶⁸

Rikoslaisissa rikostunnusmerkistöissä on ilmaistuna käytettävät rangaistuslajit sekä rangaistusasteikko. On tuomioistuimen tehtävä antaa rangaistus näissä rajoissa. Yksittäisten säännösten lisäksi on yleisiä huomioon otettavia säännöksiä, kuten ne, jotka koskevat rangaistusasteikon lieventämistä, ehdollista vankeutta, tai yhdyskuntapalvelua.

Rangaistusta määrätessä huomioidaan rangaistuslajin valinta, rangaistusasteikosta päättäminen ja rangaistuksen mittaaminen. Rikoslain mukaan rangaistusta määrätessä on otettava huomioon kaikki lain mukaan rangaistuksen määrään ja lajiin vaikuttavat perusteet sekä rangaistuskäytännön yhtenäisyys. Yleisperiaate rangaistuksen mittaamisessa on se, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttamiin ja tekijän syyllisyyteen.⁶⁹ Mittaamisella tarkoitetaan rangaistuksen ankaruudesta päättämistä ja se voi koskea esimerkiksi päiväsakkojen lukumäärää, vankeuden pituutta tai yhdyskuntapalvelun tuntimäärää.⁷⁰

Tuomioistuimen tulee arvioida rikoksen törkeyttä ja harkita lajiltaan sekä ankaruudeltaan vaihtelevia rangaistuksia. Rangaistuksen määräämisessä on apuna laissa olevat mittaamisnormit eli asteikot. Näiden normien lisäksi mittaamisen apuna voivat olla ylempien oikeusasteiden antamat ennakkopäätökset sekä muutoksenhakukontrolli. Mittaamisnormit ohjeistavat,

⁶⁷ Koskinen 2008, 80-82.

⁶⁸ Lappi-Seppälä 2000, 312.

⁶⁹ Koskinen 2008, 104.

⁷⁰ Lappi-Seppälä 2006, 143.

mutta eivät anna konkreettista ratkaisutasoa ja sen vuoksi konkreettinen mittaaminen perustuu aikaisempaan oikeuskäytäntöön. Tämä vaikuttaa myös rangaistuskäytännön yhtenäisyyteen, johon tuomioistuimen tulee aina pyrkiä.⁷¹ Sovellettava asteikko on asianomaisessa rikossäännöksessä ja usein teot jaotellaan lieviin ja törkeisiin tekemuotoihin. Asteikkoa voidaan joutua muuttamaan mikäli katsotaan, että voidaan käyttää lieventämisperusteita, tai mikäli tekijä tuomitaan samalla kertaa useammasta rikoksesta.⁷²

Tuomioistuimen tulee tehdä usein erilaisia vähennyksiä rangaistusta määrätessä. Tuomittu rikoksentekijä on saattanut olla vangittuna jo ennen tuomioistuimen määräämää rangaistusta. Tämä huomioidaan rangaistuksen mittaamishetkellä siten, että mikäli määräaikainen vankeusrangaistus tuomitaan teosta, jonka johdosta rikoksentekijä on ollut vaille vapauttaan yhtäjaksoisesti vähintään vuorokauden, tuomioistuimen tulee vähentää vastaava aika rangaistuksen pituudesta, tai katsoa vapaudenmenetys rangaistuksen täydeksi suorittamiseksi. Usein vähennyksen oikeuttava vapaudenmenetys on tutkintavankeutta tai pidätysaika. Tekijään on voitu kohdistaa tarvittaessa myös matkustuskielto, joka on vangitsemista, tai pidättämistä lievempi pakkokeino. Tämä ei ole kuitenkaan oikeutettu vähennysperuste juurikin lievyytensä vuoksi. Rangaistuksesta tulee vähentää myös se aika, jonka rikoksentekijä on ollut mielentilatutkimuksessa tai mielisairaalassa.⁷³

Tuomioistuin voi määrätä tekijälle muunkin, kuin vankeusrangaistuksen, ja myös tässä tapauksessa mahdollinen vapaudenmenetys tulee huomioida. Jos tekijä tuomitaan esimerkiksi päiväsakkoihin, otetaan huomioon sakonmuunnossa käytettävä päiväsakkojen ja vankeuden suhde, joka tarkoittaa sitä, että kolme päiväsakkoa vastaa yhtä vankeuspäivää. Rikoksesta johtunut vapaudenmenetys saattaa vaikuttaa myös rangaistuksen määräämistä aiemmassa vaiheessa ja esimerkiksi pitkä tutkintavankeusaika saattaa kallistaa ehdollisen ja ehdottoman vankeuden lajinvalinnan ehdollisen hyväksi. Muita vähennystilanteita voi olla sellaiset, kun teon vuoksi on jo suoritettu toinen rangaistus esimerkiksi toisessa maassa.⁷⁴

RL 6:13 mukaisesti tuomittaessa nuorisorangaistukseen, on vapaudenmenetys otettava huomioon sen vähennyksenä. Tämä tarkoittaa sitä, että yksi vapaudenmenetysvuorokausi vastaa kahta nuorisorangaistuspäivää, jollei tästä ole erityistä syytä poiketa. Mikäli rangaistukseksi tuomitaan rikesakko, on vapaudenmenetys katsottava rangaistuksen täydeksi suorittamiseksi.

⁷¹ Lappi-Seppälä 2006, 142.

⁷² Lappi-Seppälä 2006, 145.

⁷³ Matikkala 2010, 155-156.

⁷⁴ Matikkala 2010, 155-156.

Myös rangaistusvastuuta voidaan lieventää. Kyseinen vastuun lieventäminen tulee kyseeseen, jos rikos on tehty sellaisissa olosuhteissa, jotka muistuttavat läheisesti jonkin vastuuvapausperusteen soveltamiseen johtavia olosuhteita. Kun kyseessä on sellainen tilanne, ettei olisi tarvittu paljoa enempää, että rangaistus olisi sulkeutunut kokonaan pois, voidaan lievennetty rangaistusvastuu katsoa kohtuulliseksi. Tällä tarkoitetaan tilanteita, jotka ovat lähellä liioittelua, kuten hätävarjelen liioittelua tai voimakeinojen käytön liioittelua. Rangaistusvastuun lieventämisen tarve voi myös esiintyä kieltoerehdyksen ja vastuusta vapauttavaa seikkaa koskevan erehdyksen yhteydessä. RL 4:2 ja 4:3 mukaisesti tunnusmerkistöerehdys poistaa tahallisuuden, eikä liene mahdollista, että rangaistusasteikon lieventäminen tulee kysymykseen vain sillä perusteella, että tahallisuusvaatimus hädin tuskin täyttyi.⁷⁵

6.1 Lieventämis- ja koventamisperusteet

Rangaistuksen mittaamiseen liittyvät myös koventamis- ja lieventämisperusteet. Rikoslain mukaisesti koventamisperusteita ovat teon suunnitelmallisuus, rikoksen tekeminen järjestäytyneen rikollisryhmän jäsenenä, rikoksen tekeminen palkkiota vastaan sekä rikoksen kohdistaminen kansalliseen, rodulliseen, etniseen tai muuhun sellaiseen kansanryhmään kuuluvaan henkilöön tähän ryhmään kuulumisen perusteella. Myös tekijän aiempi rikollisuus mikäli sen ja uuden rikoksen suhde rikosten samankaltaisuuden johdosta tai muuten osoittaa tekijässä ilmeistä piittaamattomuutta lain kielloista, voi olla koventamisperuste.⁷⁶

Lieventämisperusteita taas ovat rikoksen tekemiseen vaikuttanut huomattava painostus, uhka tai muu sen kaltainen seikka ja rikokseen johtanut voimakas myötätunto taikka poikkeuksellinen äkkinäinen houkutus, asianomistajan huomattavan suuri myötävaikutus tai muu sellainen seikka, joka on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia. Lieventämisperusteena huomioidaan myös tekijän ja asianomistajan välinen sovinto, tekijän muu pyrkimys estää tai poistaa tekemiensä rikosten vaikutuksia, tai edistää rikoksen selvittämistä.⁷⁷

Lieventämisperusteita harkittaessa jo pelkästään pyrkimys estää ja poistaa rikoksen aikaansaamia vaikutuksia sekä edistää rikoksen selvittämistä riittää lieventämään rangaistusta. Kyseeseen voi siis tulla osallistuminen sovitteluun tai vahinkojen korvaamisesta sopiminen. Tässä tapauksessa rikoksentekijän tulee edesauttaa pelkästään omien rikostensa selvittämi-

⁷⁵ Frände 2012, 189.

⁷⁶ Koskinen 2008, 105.

⁷⁷ Koskinen 2008, 105.

sessä, jolloin häneltä ei edellytetä muiden henkilöiden rikosten selvittämisen edistämistä. Tekijän toiminnalla tekonsa jälkeen on sitä suurempi merkitys, mitä oma-aloitteisempaa ja aikaisempaa tällainen toiminta on.⁷⁸

6.2 Kohtuullistamisperusteet

Myös kohtuullistamisperusteet otetaan huomioon rangaistuksen mittaamisessa lieventävinä seikkoina. Näitä perusteita ovat tekijälle rikoksesta, tai tuomiosta aiheutunut muu seuraus, tekijän korkea ikä, heikko terveydentila, tai muut henkilökohtaiset olot sekä rikoksen tekoajasta kulunut huomattavan pitkä aika, jos rangaistus johtaisi kohtuuttomaan tai poikkeuksellisen haitalliseen lopputulokseen.⁷⁹

Kohtuullistamisperusteita sovelletaan lähinnä sellaisissa tapauksissa, joissa tulee kyseeseen sanktiokumulaatio. Tällä tarkoitetaan tekijälle rikoksesta johtunutta tai hänelle tuomiosta aiheutuvaa muuta seuraamusta, joka voi olla esimerkiksi loukkaantuminen rikosta tehtäessä, tai siitä aiheutunut tuntuva vahingonkorvausvelvollisuus. Myös jutun käsittelyn pitkittyminen tekijästä riippumattomista syistä voidaan huomioda rangaistusta määritettäessä ja ääritapauksessa se voi johtaa rangaistuksen tuomitsematta jättämiseen.⁸⁰

Myös sosiaali- ja terveydenhuollon toimet voivat vaikuttaa siten, että rangaistuksesta tulisi kohtuuton tai tarkoitukseton. Etenkin sellaisissa tapauksissa, joissa on aloitettu tai suunniteltu aloitettavan sellaisia hoitotoimenpiteitä, jotka vaikuttaisivat uusimisennusteeseen positiivisesti, mutta jotka rankaiseminen tekisi tyhjäksi voidaan rangaistus katsoa tarkoituksettomaksi. Kyseessä voi olla esimerkiksi päihdekuntoutus, tai henkilön sijoittuminen laitokseen mielisairausten tai kehitysvammaisuuden takia taikka sijoittuminen sijaishuoltoon lastensuojelulainsäädännön nojalla.⁸¹

Tuomitsematta jättämiseen voi vaikuttaa myös asianomistajan nimenomainen toive. Tämä johtuu siitä, ettei asianomistajarikosten ja virallisen syytteen alla olevien rikosten välillä on usein vain aste-ero. Kohtuus- ja tarkoituksettomuusperuste voi koostua useammasta seikasta, vaikka mikään niistä ei yksinään toteuta perustetta. Peruste mahdollistaa tuomitsematta jät-

⁷⁸ Matikkala 2010, 178.

⁷⁹ Koskinen 2008, 106.

⁸⁰ Matikkala 2010, 178.

⁸¹ Matikkala 2010, 179.

tämisen muissakin kuin lievissä rikoksissa, mutta on selvää, että mitä vakavammasta rikoksesta on kyse, sitä suuremmat vaatimukset asetetaan rangaistuksen tuomitsemisen pitämiselle kohtuuttomana tai tarkoituksettomana.⁸²

6.3 Rangaistusasteikon lieventäminen

Lievennettyä rangaistusasteikkoa sovelletaan lain mukaan, jos rikoksentekijä on tekohetkellä ollut alle 18-vuotias, rikos on jäänyt yrityksen tasolle, tekijä tuomitaan avunannosta rikokseen, tai muiden osallisuudesta selkeästi vähäisempänä osallisuutena. Lievennettyä rangaistusasteikkoa käytetään myös, jos rikos on tehty olosuhteissa, jotka läheisesti muistuttavat vastuuvapautusperusteiden soveltamiseen johtavia olosuhteita, tai siihen on rikoslaissa mainittavia erityisiä syitä.⁸³

Rikoslain kuudes luku sisältää kaikki perusteet rangaistusasteikon lieventämiselle ja yksi peruste on tekijän myötävaikuttaminen rikoksensa selvittämiseen. Laissa sanotaan: ”Rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa, jos tekijä on myötävaikuttanut rikoksensa selvittämiseen siten kuin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 10 ja 10 a §:ssä ja 5 b luvussa sekä esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 10 a §:ssä säädetään.” Rikoslaissa säädetään myös siten, että tuomiossa tulee ilmoittaa tuomitun rangaistuksen lisäksi myös se, millaisen rangaistuksen tuomioistuimien olisi tuominut ilman edellä tarkoitettua myötävaikutusta.

Rangaistusasteikon lieventäminen tarkoittaa käytännössä sitä, että vankeus- tai sakkorangaistukselle teosta säädetty enimmäismäärä alenee neljänneksellä ja minimi laskee rangaistuslajille säädettyyn yleiseen vähimmäismäärään. Elinkautisrangaistuksen sijasta asteikoksi tulee 2-12 vuotta vankeutta.⁸⁴ Rikoslaissa sanotaankin, että määrättäessä rangaistusta 1 momentin nojalla tekijälle saa tuomita enintään kolme neljännestä rikoksesta säädetyn vankeus- tai sakkorangaistuksen enimmäismäärästä ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuslajin vähimmäismäärään. Jos rikoksesta voisi seurata elinkautinen vankeus, enimmäisrangaistus sen sijasta on kaksitoista vuotta vankeutta ja vähimmäisrangaistus kaksi vuotta vankeutta. Laissa sanotaan myös, että mikäli rikoksesta on säädetty ankarimmaksi rangaistukseksi vankeutta määrääjäksi, tuomioistuimien voi joissakin tapauksissa määrätä rangaistukseksi vankeuden sijasta sakkoa, jos siihen on erityisen painavia syitä. Mitä 2 momentissa säädetään, sovelletaan myös

⁸² Matikkala 2010, 179.

⁸³ Koskinen 2008, 106.

⁸⁴ Koskinen 2008, 106.

määrättäessä rangaistusta rikoksen alentuneesti syyntakeisena tehneelle. Alentunut syyntakeisuus ei kuitenkaan vaikuta käytettävissä olevaan enimmäisrangaistukseen.

7 Rangaistuksen tuomitsematta jättäminen

Rikoslain 6. luvussa mainitaan syyt rangaistuksen tuomitsematta jättämiseen. Lain mukaan tuomioistuin voi jättää rangaistuksen tuomitsematta, jos rikosta voidaan pitää kokonaisuutena arvostellen vähäisenä sen haitallisuuden tai siitä ilmenevään tekijän syyllisyyteen nähden. Rangaistuksen voi jättää tuomitsematta myöskin, mikäli tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana ja teon katsotaan johtuneen ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta. Tuomitsematta jättämiseen voi johtaa myös se, että rikos erityisistä rikokseen tai sen tekijään liittyvistä syistä rinnastettava anteeksiannettavaan tekoon. Tuomioistuin voi jättää rangaistuksen tuomitsematta myös silloin, kun rangaistusta pidetään kohtuuttomana tai tarkoituksettomana. Jos rikos ei yhteistä rangaistusta määrätessä vaikuta olennaisesti kokonaisrangaistuksen määrään, siitä voidaan jättää tuomitsematta rangaistus. Käytännössä rangaistuksen tuomitsematta jättäminen tarkoittaa sitä, että tekijän katsotaan syyllistyneen rikokseen, mutta häntä ei tuomita rangaistukseen. Tekijä välttyy siis rangaistusseuraamukselta, mutta saattaa silti kohdata muita mahdollisia seuraamuksia, kuten menettämisseuraamuksia, vahingonkorvaukseuraamuksia ja maksettavia prosessikuluja.⁸⁵

7.1 Vähäisyysperuste

Vähäisyysperuste mainitaan rikoslain 6. luvun ensimmäisessä kohdassa, ja kyseisessä kohdassa tehdyn rikoksen haitallisuudella tarkoitetaan teon vahingollisuutta ja vaarallisuutta. Vähäisyysperusteen soveltaminen ei vaadi, että teko on jäänyt kokonaan seuraamuksia vaille. Vaarallisuudella taas tarkoitetaan todennäköisiä seurauksia, joita teosta olisi potentiaalisesti voinut aiheutua.⁸⁶

Aiemmin mainitsemassani rikoslain kohdassa puhutaan rikoksesta ilmenevästä tekijän syyllisyydestä. Sillä tarkoitetaan tekosyyllisyyttä ja syyllisyyteen vaikuttavat syyksiluettavuuden aste ja tekopäätöksen kiinteys. Tähän liittyvät vahvasti lieventämisperusteet, kuten jokin

⁸⁵ Matikkala 2010, 174.

⁸⁶ Matikkala 2010, 174.

seikka, joka on ollut omiaan heikentämään tekijän kykyä noudattaa lakia. Myös syyntakeisuuden alentuneisuus ja ensikertalaisuus vaikuttavat syyllisyyden harkinnassa.⁸⁷

Yleensä sekä haitallisuus että syyllisyselementit ovat vähäiset, kun rikosta kokonaisuutena pidetään vähäisenä. Aina vähäisyys ei liity molempiin elementteihin, vaan se voi perustua vain jommankumman elementin vähäisyyteen. Esimerkiksi tahallisuus ei välttämättä estä rikoksen vähäisyyttä kokonaisuutena. Rikos on suhteutettava kyseiseen rikoslajiin, jotta sitä voidaan pitää kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. Mitä vakavampi rikostyyppi on kyseessä, sitä selvemmin arvioitavana olevan rikosteen tulee poiketa sen normaalitapauksesta lievempään suuntaan. Tuomitsematta jättäminen tulee kyseeseen vähäisyysperusteella ensisijaisesti selvaisista rikoksista, joista yleisen oikeuskäytännön mukaan seuraisi lähinnä sakkorangaistus.⁸⁸

7.2 Nuoruusperuste

Nuoruusperuste on nuoria koskeva erityissäännös. Kun teon katsotaan johtuneen tekijän ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta, se merkitsee vähäisempää tekosyyllisyyttä. Ymmärtämättömyydellä tarkoitetaan kykyä harkita tekoja ja ymmärtää niiden oikeudellinen ja tosiasiallinen luonne. Harkitsemattomuus taas tarkoittaa, ettei tekoon ole liittynyt suunnitelmallisuutta, tai harkittua lain rikkomista. Nuoruusperustetta voidaan soveltaa usein ensikertalaisiin, mutta joissakin tapauksissa myös rikoksenuusijan voidaan katsoa tehneen tekonsa ymmärtämättömyyttään tai harkitsemattomuuttaan.⁸⁹

7.3 Poikkeuksellisuusperuste

Poikkeuksellisuusperuste viittaa lainkohtaan, jossa mainitaan rikoksen rinnastettavuus anteeksiannettavaan tekoon. Poikkeuksellisuudella viitataan syyllisyyteen ja subjektiivisen puolen vastuuehtoihin. Usein on kyse motivaatiotaustaan liittyvistä seikoista. Samassa lainkohdassa puhutaan myös tekoon liittyvistä erityisistä syistä, joita voi olla esimerkiksi tekijään kohdistunut voimakas painostus tai uhka, voimakas ja äkkiarvaamaton houkutus, pakkotilaa ja hätävarjelua muistuttavat tilanteet, oikeuserehdystä lähellä olevat tilanteet, jotka poistavat rangaistavuuden ja sellaiset tapaukset, joissa uhri on provosoinut tekijän rikokseen tai muuten

⁸⁷ Matikkala 2010, 175.

⁸⁸ Matikkala 2010, 175.

⁸⁹ Matikkala 2010, 176.

huomattavasti myötävaikuttanut rikokseen.⁹⁰ Erityisillä syillä voidaan tarkoittaa myös tekijän syyntakeisuutta ja hänen kykyä ymmärtää tekonsa tosiasiallinen tai moraalinen luonne sekä hänen mahdollisuutensa kontrolloida käyttäytymistään voivat olla alentuneita. Tähän voi olla syynä esimerkiksi tekijän korkea ikä, sairaalloisuus, voimakas henkinen kriisitila, tai sellainen lääkeaineiden ja alkoholin yhteisvaikutus, jota tekijä ei ole voinut arvata ennalta.⁹¹

7.4 Kohtuusperiaate

Rangaistusta voidaan pitää kohtuuttomana monista eri syistä. Tuomio voidaan jättää antamatta kohtuusperusteella, kun sitä pidetään kohtuuttomana tai tarkoituksettomana seuraamuksena. Perusteita tähän voi olla kolmentyyppisiä: rangaistuksen lieventämisperusteet, kohtuullistamisperusteet ja sosiaali- ja terveydenhuollon toimet. Myös tässä kohtaa asteikollisuus on relevantti ja lieventämisperusteet sekä kohtuullistamisperusteet ovat ensisijaisesti perusteita päätyä normaalin rangaistusasteikon sisällä tavallista lievempään rangaistukseen. Mikäli ilmenee erityisiä syitä, voidaan rangaistusasteikkoa lieventää. Erityisten syiden painoarvon tulee olla vielä suurempi, jotta ne voisivat johtaa kokonaan tuomitsematta jättämiseen.⁹²

7.5 Konkurenssiperuste

Konkurenssiperuste on pätevä syy rangaistuksen tuomitsematta jättämiselle. Peruste liittyy siihen, kun rikoksella ei olisi vaikutusta kokonaisrangaistuksen määrään yhteistä rangaistusta koskevien säännösten johdosta. Kun tuomitaan yhteinen rangaistus, voi joukossa olla vakavien rikosten lisäksi pienempiä rikoksia, joiden merkitys ei ole rangaistuksessa kovinkaan suuri. Rangaistuksen tuomitseminen voi olla tarpeetonta erityisesti silloin, kun lievä rikos tuomitaan erillään muusta rikoskokonaisuudesta, johon kyseinen rikos kuuluu ja josta on tuomittu ankara rangaistus.⁹³

8 Rikoksen uusiminen

⁹⁰ Matikkala 2010, 177.

⁹¹ Matikkala 2010, 177.

⁹² Matikkala 2010, 178.

⁹³ Matikkala 2010, 180.

Rikoksen uusiminen vaikuttaa rangaistusta määrätessä monissa eri vaiheissa. Vastaajan aikaisempi rikollisuus voi vaikuttaa esimerkiksi koventamisperusteen käytössä, ja rangaistuslajin valinnassa. RL 6:5 mukaan vastaajan aikaisempi rikollisuus voi johtaa ehdottoman vankeuden valintaan. Aikaisempi rikollisuus vaikuttaa myös tuomitun pääsyssä ehdonalaiseen vapauteen. Laissa sanotaankin, että määräaikaiseen vankeuteen tuomittu päästetään ehdonalaiseen vapauteen, jollei 95:stä muuta johdu, heti suoritettuaan kaksi kolmasosaa rangaistuksestaan. Kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta suoritetaan puolet, jonka jälkeen on mahdollisuus päästä ehdonalaiseen vapauteen. Sellainen vanki, joka rikosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana ei ole suorittanut vankeusrangaistusta vankilassa, päästetään ehdonalaiseen vapauteen suoritettuaan rangaistuksestaan puolet, tai nuorena rikoksentekijänä tehdyn rikoksen perusteella tuomitusta rangaistuksesta yksi kolmasosa. Määräosien soveltamista ei estä se, että rikosta edeltäneiden kolmen vuoden aikana tekijä on suorittanut vankilassa muuntorangaistusta. Soveltamista ei estä myöskään vankilassa vietetty aika siviilipalveluksesta tai asevelvollisuudesta kieltäytymisen johdosta.

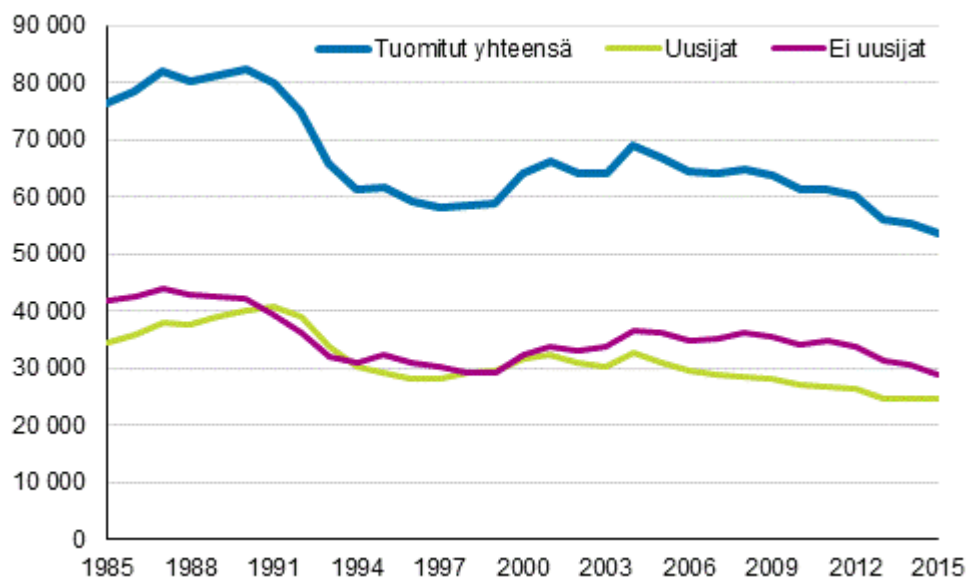
Teon arvioinnissa ei ratkaise ainoastaan aikaisempien rikosten lukumäärä, vaan myös se, mitä rikokset kertovat tekijän suhtautumisesta lakiin. Vain sellaisella uusimisella on merkitystä, josta voidaan havaita tekijässä selvää piittaamattomuutta esimerkiksi rikosten samankaltaisuuden perusteella. Piittaamattomuus voidaan todistaa erityisesti silloin, kun teot ovat harkeitu ja suunniteltuja. Uusimisen merkitys on suuri, mikäli tekoajat ovat lähellä toisiaan.⁹⁴

Uusimisen vaikutusta tuomion koventamisperusteena on perusteltu siten, että tekijä on jo saamastaan varoituksesta huolimatta toistanut tekonsa ja siten osoittanut piittaamattomuutta oikeusjärjestelmän normeista ja toisten oikeudellisesti suojatuista intresseistä. Uusiminen osoittaa piittaamattomuutta myös tekijään jo kohdistetusta moitteesta ja varoituksesta. Toistuva rikoksiin syyllistyminen kertoo myös tekijävaarallisuudesta ja taipumuksesta syyllistyä rikoksiin myös tulevaisuudessa. Näin ollen uusimisankaroitumisella, tähdätään joko tekijän tehokkaampaan varoitamiseen tai lopulta hänen eristämiseensä. Rangaistusjärjestelmän uskottavuuden ylläpito vaatii sen, että seurauksia kovennetaan asteittain uusimisen jatkuessa, koska muunlainen suhtautumistapa osoittaisi, että tilanteen edessä antaudutaan eikä rangaistusjärjestelmä pyri tosissaan pitämään kiinni tavoitteistaan suojata intressejä. Uusimisankaroituminen tarkoittaa siis käytännössä vaiheittaista siirtymistä lievemmistä ankarimpiin rangaistuksiin.⁹⁵

⁹⁴ Lappi-Seppälä 2006, 151.

⁹⁵ Lappi-Seppälä 2000, 344-346.

8.1 Tilastotietoa

Kuvio 1: Käräjäoikeudessa tuomitut ja rikoksen uusijat 1985-2015, lkm

Vuonna 2015 käräjäoikeudessa tuomittiin 24 600 rikoksenuusijaa, joka on 46 prosenttia kaikista tuomituista (53 500). Uusijoiden osuus kasvoi hieman edellisvuodesta. Rikoksen uusijaksi on tässä määritetty henkilö, joka syyllistyy uuteen rikokseen kolmen vuoden kuluessa edellisestä tuomiosta. Uusintarikollisuusaineisto ei ole täysin verrannollinen tässä julkistuksessa esitettyihin käräjäoikeustuomioihin ja aineistosta on poistettu käräjäoikeuden määräämät rike- ja uhkasakot.⁹⁶ Kuviosta voidaan huomata, että tuomittujen määrä on laskenut viime vuosina melko tasaisesti, ja uusintarikollisuus on pysynyt suhteessa melko samalla tasolla. Tässä ei huomioida sellaisia henkilöitä, jotka kolmen vuoden tauon jälkeen syyllistyvät uudestaan rikokseen.

⁹⁶ Tilastokeskus. Uusintarikollisuus 2016

Ikä	Tuomitut yhteensä	Uusija	Ei-uusija	Uusijoiden osuus tuomitusta, %
Yhteensä	53 456	24 581	28 875	46,0
15 vuotta	201	5	196	2,5
16 vuotta	604	63	541	10,4
17 vuotta	801	161	640	20,1
18 - 20 vuotta	4 998	2 073	2 925	41,5
21 - 24 vuotta	7 462	4 139	3 323	55,5
25 - 29 vuotta	8 047	4 587	3 460	57,0
30 - 39 vuotta	12 986	7 057	5 929	54,3
40 - 49 vuotta	8 819	3 835	4 984	43,5
50 - 64 vuotta	7 692	2 341	5 351	30,4
65 - vuotta	1 846	320	1 526	17,3

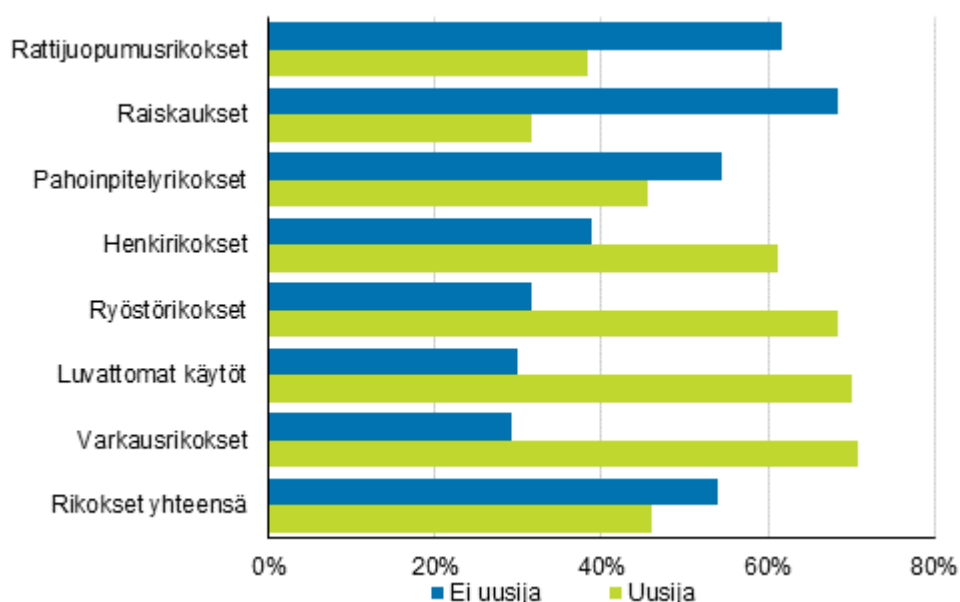
Kuvio 2: Tuomitut, uusijat ja ei-uusijat sekä uusijoiden osuus tuomituista iän mukaan 2015, lkm ja %

Nuoret uusivat rikoksen keskimääräistä yleisemmin. 45 prosenttia uusijoista oli alle 30-vuotiaita vuonna 2015. Uusijoiden osuus oli suurinta 25-29 vuotiaiden tuomittujen ryhmässä. Tässä ikäryhmässä uusijoiden osuus oli 57 % kaikista tuomituista. Uusijoiden mediaani-ikä on kuitenkin noussut pitkällä aikavälillä. Kun vuonna 1990 uusijoiden mediaani-ikä oli 26 vuotta, oli se 28 vuotta vuonna 2000 ja 31 vuotta vuonna 2015. Taulukon mukaan uusimisprosentti pienenee tasaisesti ikäryhmän muuttuessa vanhempaan, mutta on vielä 50-64-vuotiaillakin melko suuri.⁹⁷

Myös rikosseuraamuslaitoksen vuoden 2015 toimintakertomuksen mukaan uusintarikollisuus on vähentynyt. Uuteen, takaisin vankilaan johtaneeseen rikokseen syyllistyi viime vuonna kolmen vuoden seuranta-ajalla 36,2 prosenttia, kun taas edellisvuonna vastaava luku oli 49,3 prosenttia. Myös yhdyskuntapalvelua koski samanlainen kehitys. Vuonna 2013 yhdyskuntapalvelun suorittaneista tuomittiin kolmen vuoden seurantajaksolla takaisin vankilaan, yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen 26,6 prosenttia ja vuonna 2014 määrä oli 21,1 prosenttia.

⁹⁷ Tilastokeskus. Uusintarikollisuus 2016

Tässä yhteydessä uusimisella tarkoitettiin sitä, että vankilasta vapautumisen tai yhdyskuntapalvelun suorittamisen päätyttyä on syyllistytty rikokseen, josta on seurannut uusi tuomio ja uusi rikosseuraamuslaitoksen vastuulla oleva seuraamus kolmen vuoden seurantajakson aikana.⁹⁸

Kuva 3: Uusijoiden prosenttiosuus tuomituista eräiden rikosten osalta vuonna 2015

Rikosten ja tuomioiden kasautumista uusijoille voidaan katsoa myös tuomiohistorian, rangaistuksen ankaruuden ja uusinnan kohteena olevan rikoksen perusteella. Mikäli annettu rangaistus on siis ankara, on tuomittu todennäköisesti uusija. Vuonna 2015 yhdyskuntapalveluun tuomituista uusijoista oli 87 prosenttia ja ehdottomaan vankeuteen tuomituista 88 prosenttia. Näistä luvuista on pääteltävissä, että uusijat syyllistyvät törkeisiin rikoksiin, heidän aiempi tuomiohistoriansa vaikuttaa uusimpaan tuomioon koventavasti tai heillä on keskimääräistä enemmän rikoksia tuomiota kohti. Uusijoilla, jotka tuomittiin vuonna 2015 oli keskimäärin 3 rikosta yhtä tuomiota kohden ja heillä oli viimeisen vuosikymmenen aikana keskimäärin 8 aikaisempaa käräjäoikeustuomiota. Uusijoilla, jotka tuomittiin ehdottomaan vankeuteen oli 6 rikosta yhtä tuomiota kohden ja viimeisen vuosikymmenen aikana 14 aikaisempaa käräjäoikeustuomiota.⁹⁹

Vuoden 2015 tuomioissa uusijat olivat syyllistyneet uuteen rikokseen keskimäärin 11 kuukauden kuluttua edellisestä tuomiosta. Kaikista nopeiten uusittiin omaisuusrikoksia. Varkauksiin

⁹⁸ Rikosseuraamuslaitos. Rikollisuuden ja rikosten uusimisen väheneminen laskivat rikosseuraamusasiakkaiden määrää 2015

⁹⁹ Tilastokeskus. Uusintarikollisuus 2016.

ja luvattomiin käyttöihin syyllistytettiin alle 8 kuukauden kuluttua edellisestä tuomiosta. Uusimisnopeudella on yhteys myös tuomion ankaruuteen. Vuonna 2015 ehdottomaan vankeuteen tuomitut olivat syyllistyneet uuteen rikokseen 7 kuukauden kuluttua edellisestä tuomiosta. Tämä on selvästi nopeampaa kuin muissa rangaistuksissa. Tähän liittyy se, että yleensä ehdottomaan vankeuteen tuomitut omaavat pitkän rikostaustan. Heillä on keskimäärin enemmän rikoksia tuomiota kohden ja enemmän tuomioita tuomiohistoriassaan kuin muissa rangaistuslajeissa.¹⁰⁰

Tuomion ankaruudesta voidaan siis hyvin päätellä siihen vaikuttaneet tekijät, joita ovat esimerkiksi aikaisempi rikollisuus ja tekojen suuri määrä pienellä aikavälillä. Kuviosta voidaan huomata, että ainoastaan rattijuopumusten, raiskausten ja pahoinpitelyrikosten kohdalla uusijoita on vähemmän kuin ensikertalaisia. Taulukosta ilmenee myös, että uusijoita on kaiken tyyppisissä rikoksissa hyvin paljon, mutta kuitenkin vähemmän kuin ensikertalaisia.¹⁰¹ Myös Hallituksen esitys eduskunnalle yhdistelmärangaistusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 268/2016) kertoo nykytilanteesta rikosten uusijoiden suhteen ja esityksessä todetaankin, että usein vapautuneiden pitkäaikaistankien uudet rikokset ovat vakavia, kuten törkeitä pahoinpitelyitä, raiskauksia tai tappoja. Nämä rikokset on yleensä tehty alle vuoden sisällä vankilasta vapautumisesta.

8.2 Yhdistelmärangaistus

Hallituksen esitys eduskunnalle yhdistelmärangaistusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 268/2016) sisältää ehdotuksen lakiin yhdistelmärangaistuksesta, joka koostuisi ehdottomasta vankeudesta, jonka jälkeen tulisi suoritettavaksi rangaistukseen kuuluva valvonta-aika. Yhdistelmärangaistusta koskevat lait olisi tarkoitettu tulemaan voimaan alkaen 1.1.2018. Tämän tyyppinen rangaistus voitaisiin tuomita sellaiselle vakavan rikoksen uusijalle, jota on pidettävä erityisen vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Yhdistelmärangaistus korvaisi vankeusrangaistuksen, joka suoritetaan kokonaisuudessaan vankilassa. Sen täytäntöönpanosta annetussa laissa säädettäisiin yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajasta. Yhdistelmärangaistuksen vankeusajan täytäntöönpanoon sovellettaisiin vankeuslain säännöksiä. Yhdistelmärangaistusta koskevan lainsäädännön voimaantuloajaksi ehdotetaan vuoden 2018 alkua ja rangaistus voitaisiin tuomita vain sellaisista rikoksista, jotka on tehty lain voimaantulon jälkeen.¹⁰²

¹⁰⁰ Tilastokeskus. Uusintarikollisuus 2016.

¹⁰¹ Tilastokeskus. Uusintarikollisuus 2016.

¹⁰² Hallituksen esitys eduskunnalle yhdistelmärangaistusta koskevaksi lainsäädännöksi, 1.

Esityksen mukaan edellytykset yhdistelmärangaistuksen tuomitsemiseen olisivat samat kuin nykyisin edellytykset tuomita koko rangaistusaika suoritettavaksi vankilassa. Voimassa oleva järjestelmä pysyisi ehdotettavaa valvonta-aikaa lukuun ottamatta lähes nykyisellään. Valvonta-aika ei edellyttäisi tuomitun suostumusta ja sen kesto olisi yksi vuosi.¹⁰³ Esityksessä sanotaan myös, että jos ehdottomaan vankeusrangaistukseen tai yhdistelmärangaistukseen tuomittua syytetään hänen ennen tämän rangaistuksen tuomitsemista tekemästään muusta rikoksesta, aikaisempi ehdoton vankeusrangaistus tai yhdistelmärangaistus voidaan ottaa uutta rangaistusta määrättäessä kohtuuden mukaan huomioon rangaistusta alentavana tai lieventävänä seikkana. Uudesta rikoksesta voidaan myös tuomita laissa sille säädettyä vähimmäisaikaa lyhyempi vankeusrangaistus tai katsoa aikaisempi rangaistus riittäväksi seuraamukseksi myös myöhemmin käsiteltäväksi tulleesta rikoksesta.¹⁰⁴

Uuden yhdistelmärangaistuksen tarkoituksena on tukea rikoksenuusijaa ja auttaa häntä selviytymään vapaudessa rikoksiin syyllistymättä ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittamisen jälkeen. Valvonnalla pyritään suojelemaan myös muiden henkilöiden henkilökohtaista koskemattomuutta ja turvallisuutta. Ehdotuksella poistettaisiin voimassa olevan lain ilmeinen epäkohta, jossa kaikista vaarallisimmat vangit vapautuvat nykyisin pääosin vailla minkäänlaista valvontaa. Ehdotus on siten painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Suhteellisuutta arvioitaessa on otettava huomioon yhdistelmärangaistukseen tuomitun henkilön vaarallisuus rikoksenuusijana. Tutkimuksista on ilmennyt, että todennäköisyys rikoksen uusimiseen laskee ensimmäisen vankeutta seuraavan vapaudessa vietetyn vuoden jälkeen. Erityisesti näistä syistä myös valvonta-ajan lisäyksestä johtuvaa rangaistuksen ankaroitumista voidaan pitää perusteltuna.¹⁰⁵

Myös oikeusministeriön ja rikosentorjuntaneuvoston Haaste-julkaisussa 1/2017 on käsitelty uutta yhdistelmärangaistusta. Julkaisun mukaan uudistuksella toteutettaisiin asteittaista ja suunnitelmallista vankilasta vapauttamista, joka on yksi seuraamusjärjestelmän keskeisistä tavoitteista. Aiheesta on tehty tutkimuksia, joiden mukaan asteittainen vapauttaminen auttaa vangin sopeuttamisessa yhteiskuntaan rangaistusajan jälkeen ja ehkäisee siten rikosten uusimista.¹⁰⁶ Julkaisussa kerrotaan, että vakaviin väkivaltarikoksiin syyllistyneiden tekijöiden rikosten uusimisalttius on tutkitusti suhteellisen korkea ja lisäksi uusitut teot ovat usein törkeitä. Näiden perusteella uuden yhdistelmärangaistuksen valvonta-ajan käyttöönottoa puolestaan.¹⁰⁷

¹⁰³ Hallituksen esitys eduskunnalle yhdistelmärangaistusta koskevaksi lainsäädännöksi, 1.

¹⁰⁴ Hallituksen esitys eduskunnalle yhdistelmärangaistusta koskevaksi lainsäädännöksi, 15.

¹⁰⁵ Hallituksen esitys eduskunnalle yhdistelmärangaistusta koskevaksi lainsäädännöksi, 14.

¹⁰⁶ Oikeusministeriö. Haaste 2017, 36-37.

¹⁰⁷ Oikeusministeriö. Haaste 2017, 36-37.

Käytännössä valvonta-aika alkaisi välittömästi vankeuden jälkeen ja sen kesto olisi yksi vuosi. Valvonta-ajan kesto perustuu siihen, että vakavien rikosten uusimisen todennäköisyys on korkeimmillaan heti vankilasta vapautumisen jälkeen ja alkaa laskea viimeistään vuoden kuluttua vapauttamisesta. Valvonta-aika sisältäisi myös neljä lain mukaan asetettavaa velvoitetta valvotulle. Valvotun tulisi pysyä kotona tarkemmin määriteltynä aikoina ja olla päihteetön valvonta-aikaan liittyvissä tilaisuuksissa. Lisäksi valvotun tulisi osallistua kuntoutukseen, koulutukseen, tai muuhun toimintaan sekä sitoutua tekniseen valvontaan. Valvonta-ajan sisältö määriteltäisiin yksilöidysti vangin riskiarvion perusteella rangaistusajan suunnitelmassa. Ennen rangaistusajan suunnitelman määräysten vahvistamista rikosseuraamuslaitoksen tulisi pyytää vankiterveydenhuollon yksiköltä arvio valvontaan sijoitettavan vangin riskistä syyllistyä väkivaltarikokseen.¹⁰⁸

Yhdistelmärankaistus ei sisältäisi mahdollisuutta valvottuun koevapauteen eikä ehdonalaiseen vapautumiseen. Valvonta-aikaan liittyvien velvollisuuksien rikkomisesta tuomitulle voitaisiin antaa kirjallinen varoitus, tai lievemmissä tapauksissa suullinen huomautus. Velvollisuuksien törkeästä rikkomisesta seuraisi jäljellä olevan valvonta-ajan muuttaminen vankeudeksi. Vaikka yhdistelmärankaistuksen todellista vaikutusta rikosten uusimiseen ei voida arvioida, se olisi joka tapauksessa parempi, kuin nykyinen käytäntö, jossa koko rangaistusajan suorittaneet ovat vapauduttuaan vankilasta ilman minkäänlaista valvontaa.¹⁰⁹

Lakimiesliiton lausunnossa koskien hallituksen esitystä yhdistelmärankaistusta koskevaksi lainsäädännöksi OM 3/61/2010 tuetaan uutta yhdistelmärankaistusta ja sitä pidetään yleisesti ottaen kannatettavana. Joitakin ehdotuksia lakimiesliitolla on kuitenkin esitykseen ja julkaisussa viitataankin esityksen kohtaan, jossa sanotaan valvonta-aikana tehtävän rikoksen, josta voidaan tuomita ehdotonta vankeutta, olevan koventamisperuste mikäli syyte rikoksesta on nostettu valvonta-ajan kuluessa. Lausunnossa todetaan, että lakimiesliiton mukaan edellä mainittu kohta voi johtaa siihen, että tuomitut ovat eriarvoisessa asemassa. Tätä perustellaan sillä, että lievemmissä ja yksinkertaisemmissa jutuissa syyttäjä ehtii todennäköisesti nostaa syytteen nopeammin, eli valvonta-ajan puitteissa. Vakavemmissa ja monimutkaisemmissa jutuissa syytteen nostaminen taas kestää todennäköisesti kauemmin eikä sitä ehditä tekemään valvonta-ajan puitteissa. Lakimiesliiton esittämä ratkaisu ongelmaan on se, että koventamisperusteeksi riittää teon tekeminen valvonta-aikana.¹¹⁰

¹⁰⁸ Oikeusministeriö. Haaste 2017, 36-37.

¹⁰⁹ Oikeusministeriö. Haaste 2017, 36-37.

¹¹⁰ Lakimiesliitto. Lausunto koskien hallituksen esitystä yhdistelmärankaistusta koskevaksi lainsäädännöksi OM 3/61/2010, 1-2.

9 Johtopäätökset

Opinnäytetyön tarkoituksena on ollut perehtyä rangaistuslajeihin, niiden määrittämiseen ja mittaamiseen. Erityisesti rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavat tekijät ovat olleet tarkastelussa. Myös rikoksen uusiminen ja siihen liittyvät tekijät ovat olleet olennaisena osana työtä ja rikoksenuusijoita on tarkasteltu erilaisten tilastojen kautta. Työssä on otettu esille myös uusi yhdistelmärankaistus, joka liittyy olennaisena osana uusimisen ehkäisemiseen. Tarkoituksena on tarkastella erilaisia rangaistuksia ja niiden määrittämisestä koskevia seikkoja melko laajalti. Tavoitteena oli myös perehtyä rikoksen uusijoihin ja uusimisen vaikutuksiin rangaistuksen mittaamiseen ja määrittämiseen liittyen.

Voidaan sanoa, että rangaistukset ovat tarkoin harkittuja, erittäin perusteltuja ja monipuolisia. Aiheeseen tutustuminen on osoittanut, ettei rangaistusten tarkoituksena ole vain aiheuttaa rikoksentekijöille negatiivisia kokemuksia, vaan niillä on monia tarkoituksia, jotka on oikeuskirjallisuudessa jaoteltu erilaisiin ryhmiin. Tarkoituksena on toki osoittaa, ettei rikollinen toiminta kannata, mutta asiaa on pyritty katsomaan myös laajemmin. Rangaistukset on suunniteltu tavoitteellisesti ja niillä pyritään saamaan hyötyä sekä pitämään järjestystä yllä. Rikoksentekijät on huomioitu yksilöinä ja heidän sopeutumista yhteiskuntaan pyritään edistämään.

Myös uusintarikollisuutta pyritään vähentämään tarkkaan harkittujen rangaistusten avulla. Rangaistuksiin liittyy paljon oheistoimintaa pelkän sakon tai vapauden rajoittamisen ohessa. Oheistoiminnan tavoitteita ovat juurikin rikoksentekijän yhteiskuntaan sopeuttaminen ja sosiaalisten taitojen kehittäminen. Rangaistusjärjestelmää tutkiessa voi huomata, että erityisesti nuoret rikoksentekijät on huomioitu oheistoiminnalla ja erityisillä rangaistusjärjestelyillä ja näin rikoskierre pyritään katkaisemaan jo aikaisessa vaiheessa, mikä on loogista.

Tilastojen mukaan rikollisuus on vähentynyt tasaisesti, mutta samalla uusintarikollisuus on pysynyt suhteessa entisellä mallillaan, vaikka siihen koitetaankin puuttua. On myös havaittavissa, että nuoret uusivat rikoksia keskimääräisesti useammin kuin vanhemmat. Uusijat syyllistyvät useimmiten vakaviin rikoksiin ja syytekohtia tuomiota kohden on monta. Myös uusimistahti on melko nopea, ja uusiin rikoksiin syyllistytään usein alle vuoden sisällä edellisestä tuomiosta.

Uusi yhdistelmärankaistus voisi auttaa rikoksenuusijaa sopeutumaan yhteiskuntaan ja rikoksettomaan elämään, mutta toisaalta vaarallisina pidettävien vankien päästäminen vapauteen herättää epäileviä ajatuksia, vaikka kyseessä onkin valvottu koevapaus. Toisaalta tällä hetkellä tapahtuva pitkäaikaissäveln vapauttaminen suoraan ilman valvontaa ei myöskään ole turvallinen vaihtoehto, ja valvonta-aika tuo turvallisuuden tunnetta ja lisää uskoa siihen, että

rikoksen uusimiseen voitaisiin puuttua entistä paremmin. Uuden rangaistuksen käyttöönotto vaatii kuitenkin paljon suunnittelua ja valvontaa, joka on aikaa ja resursseja kuluttavaa, mutta on hyvä kokeilla uusia keinoja rikosten uusimisen ehkäisemiseen, joka kuitenkin on suhteellisen yleistä tällä hetkellä.

On todettavissa, että rangaistusjärjestelmä on pääosin toimiva ja looginen sekä tarkoin harkittu. Erilaiset rikoksentekijät on huomioitu ja rangaistuksista on muodostunut monipuolinen ja pääosin toimiva järjestelmä, joka on uskottava ja oikeudenmukainen sekä nykyaikainen. Rangaistusjärjestelmässä on varmasti paljon kehitettävääkin, ja esimerkiksi rangaistusten pituuksista on kiistelty jo pitkään ja ne ovat aiheuttaneet paljon keskustelua yhteiskunnassa. Mikäli järjestelmään tehtäisiin muutoksia, niiden vaikutus alkaisi todennäköisesti vasta pitkän ajan kuluttua, koska lainsäätäminen on melko hidasta ja oikeusturva on huomioitava. Lisäksi tuomioistuimen ja tuomarin päätäntävalta on melko hallitseva ja koska lait ovat sovellettavissa ja esimerkiksi rangaistusten pituuksiin liittyen on erilaisia taulukoita, joiden rajoissa päätöksiä tehdään, on selvää, ettei rangaistuskäytäntö ole täysin yhdenmukaista.

Lähteet

Frände D. 2012. Yleinen rikosoikeus. Helsinki: Edita

Husa J., Mutanen A. & Pohjalainen T. Kirjoitetaan juridiikkaa. Helsinki: Talentum

Koskinen P. 2008. Rikosoikeuden perusteet. Helsinki: Forum iuris

Lappi-Seppälä T. 2006. Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsinki: Forum iuris

Lappi-Seppälä T. 2000. Rikosten seuraamukset. Porvoo: Ws Bookwell Oy

Matikkala J. 2010. Rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä. Helsinki: Edita

Oikeusministeriön julkaisu. Haaste 1/2017 Asiantuntevasti rikosentorjunnasta ja kriminaalipolitiikasta.

Virolainen J. & Pölönen P. 2003. Rikosprosessin perusteet. Jyväskylä: Gummerus

Sähköiset lähteet

Hallituksen esitys 268/2016. Hallituksen esitys eduskunalle yhdistelmärangaistusta koskevaksi lainsäädännöksi. Viitattu 15.3.2017

[http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160268?search\[type\]=pika&search\[pika\]=rikoksen%20uusiminen#idp4446064](http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160268?search[type]=pika&search[pika]=rikoksen%20uusiminen#idp4446064)

Lakimiesliitto. Lausunto koskien hallituksen esitystä yhdistelmärangaistusta koskevaksi lainsäädännöksi OM 3/61/2010. Viitattu 19.5.2017

https://www.lakimiesliitto.fi/site/assets/files/19350/lausunto_he_yhdistelmarangaitusta_koskevaksi_lainsaadannoksi_9_5_2016_id_3383.pdf

Rikosseuraamuslaitos 2015. Rikollisuuden ja rikosten uusimisen väheneminen laskivat rikosseuraamusasiakkaiden määrää. Viitattu 24.3.2017

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/2015/03/rikollisuudenjarikostenuusimisenvaheneminenlaskivatrikosseuraamusasiakkaidenmaaraa.html>

Tilastokeskus. 2017. Uusintarikollisuus. Viitattu 24.3.2017

http://www.stat.fi/til/syyttr/2015/syyttr_2015_2016-09-30_kat_002_fi.html

